

Bir Gazeteci ve Siyasetçinin Cumhuriyet Dönemi'ndeki Bazı Gelişmelere Dair İzlenimleri: Mehmet Asım Us ve Vakit (1927-1931)

Volkan PAYASLI

Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Antakya

E-Mail: volkan_payasli@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7495-9711

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 24.01.2022 Kabul Tarihi / Accepted: 15.11.2022

ÖZ

PAYASLI, Volkan, **Bir Gazeteci ve Siyasetçinin Cumhuriyet Dönemi'ndeki Bazı Gelişmelere Dair İzlenimleri: Mehmet Asım Us ve Vakit (1927-1931)**, CTAD, Yıl 18, Sayı 36 (Güz 2022), s. 873-906.

Asım Us, Meşrutiyet Dönemi'nin özgürlükçü havasında yetişmiş ve dönemin önemli kurumlarından biri olan Mekteb-i Mülkiye'de okuyup kıymetli şahsiyetlerden ders almıştır. Mülkiye yıllarında siyasi olayların içinde yer almayan Us, Mekteb-i Mülkiye kütüphanesinin imkânlarından faydalanmış ve okuduğu kitaplar sayesinde ciddi bir bilgi birikimi elde etmiştir. Bu birikimini uygulamada hayatı ile özdeşleşmiş Vakit gazetesine aktarmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkasının (CHF) önde gelen sözcülerinden biri olan Us, yazılarında inkılaplarla ve Atatürk'ün düşünceleri ile bütünleşmiştir. Cumhuriyet'in kurucu kadrolarına hep yakın olmuş ve bu durum kendisine büyük imkânlar sağlamıştır. Bu sayede 1927 genel

seçimlerinde Meclise Artvin Mebusu olarak girmiştir. 1928’de kabul edilen Harf İnkılabı’nın en büyük destekleyicilerinden biri olup, uygulamada yeni alfabenin ne kadar kolay öğrenildiğini köşe yazılarında açıklamıştır. 1930’da muhalif parti olarak kurulacak Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın (SCF) kuruluşunu ilk açıklayan Asım Us’un Vakit gazetesidir. Bu çalışmanın amacı da gazeteci kimliği ile Türk basın tarihine, siyasetçi kimliği ile döneme iz bırakmış Asım Bey’in anılarını, Vakit’in anatomisini ortaya koymak ve kendisinin döneme ilişkin düşüncelerini analiz etmektir. Araştırmada Asım Us’un sadece biyografisi değil aynı zamanda yazdığı makaleler ve bir dönemin siyasi havası ele alınmıştır. Dönem arşivinden, basınından, zabıtlarından, yerli ve yabancı tanıkların anılarından faydalanılarak bu araştırma ile literatüre katkı sağlanmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Asım Us, Fethi Okyar, Harf İnkılabı, Menemen Hadisesi, Vakit, Yavuz-Havuz Olayı.

ABSTRACT

PAYASLI, Volkan, Analysis of the Impressions of a Journalist and Politician on Some Developments in the Republican Period: Mehmet Asım Us and the Newspaper ‘Vakit’ (1927-1931), CTAD, Year 18, Issue 36 (Fall 2022), pp. 873-906.

Asım Us, a prominent journalist, grew up in the libertarian atmosphere of the Constitutional Period and studied at the Mekteb-i Mulkiye, one of the important institutions of the period, and took lessons from valuable personalities. During his school years at Mekteb-i Mulkiye, Us was not involved in political events, benefited from the library of Mekteb-i Mulkiye and gained serious knowledge through the books he read. He transferred this knowledge to the newspaper Vakit, which has practically been identified with his life. He became one of the prominent spokesmen of the Republican People's Party (CHF) and integrated with the reforms and the thoughts of Atatürk in his writings. He was always close to the founders of the Republic and this situation provided him with great opportunities. In this way, he entered the Parliament as the Artvin Deputy in the general elections of 1927. He was one of the biggest supporters of the Alphabet Reform accepted in 1928 and explained in his columns how easy it was to learn the new alphabet in practice. Asım Us's “Vakit (the Time)” newspaper was the first to announce the establishment of the Free Republican Party (SCF), which was established as an opposition party in 1930. The aim of this study is to reveal the memories of Asım Bey, leaving a mark on the Turkish press history with his journalist identity and the period with his politician identity, and Vakit's anatomy, and to analyse his thoughts about the period. In this study, not only the biography of Asım

Us, but also his articles and the political atmosphere of the period are discussed. It is wished to contribute to the literature with this research by making use of the archives, press, minutes, and the memories of local and foreign witnesses of the period.

Keywords: Asım Us, Fethi Okyar, Alphabet Reform, Menemen Event, Vakıf, Yavuz Pool Case.

Giriş

Asım Us'un gazeteci ve siyasetçi kimliğini tahlil edebilmek yaşadığı coğrafyayı, dönemi, etkilendiği kişileri, okuduğu okulları ve onu yetiştiren hocaları da bilmeyi gerektirir. Us, 1884'te Manisa'nın Gördes ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babası geçimini saatçilikle sağlayan Hacı Hasan Hulusi, annesiye ev hanımı olan Sıdika Hanım'dır. Hürriyetlerin baskı altına alındığı İstibdat Dönemi'nde Türk Basın Tarihi'ne önemli izler bırakmış olan ortanca kardeşi İsmail Hakkı (Tarık Us)¹ 1889'da dünyaya gelmiştir. En küçük kardeşi Hasan Rasim ise 1903'te doğmuştur. Zarife ve Zübeyde adlı iki kız kardeşi hakkında detaylı bir tercüme-i hal bilgilerine rastlanmamaktadır.² Asım Bey, ilköğrenimini Gördes'te tamamlamıştır. Orta ve lise eğitimini tamamlamak için ise İstanbul'a gitmiştir. Orta öğrenimini Beşiktaş Askeri Rüştiyesi'nde lise öğrenimini de Vefa İdadisinde pekiyi derece ile tamamlamıştır. Lise yıllarında edebiyata merak salan Us'un okuduğu okulun müdür yardımcısı ise – kendisinin Türkçe ve Fransızca derslerine girmiş olan aynı zamanda İttihat ve Terakki'nin İstanbul şubesini kurma girişiminde bulunan, Batı düşünce tarzını özümseyen, her dönem sert yazıları ile iktidarlara muhalif olan- Hüseyin Cahit (Yalçın)³ Bey'dir. Liseyi

¹ Selahattin Öztürk, Abdurrahman M. Hacısmailoğlu, "Hakkı Tarık Us", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 42, İstanbul, 2000, s. 188-189; Selahattin Öztürk, "Hakkı Tarık Us (1889-1956)", *Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Araştırma Merkezi, 2020, s.1-7; Kazım Öztürk, *Parlamento Tarihi*, Cilt 3, Dönem 2 (1923-1927), TBMM Yayınları, Ankara, 1993, s.356-357; *II. Dönem Tercüme-i Hal Varakası, Taba Toros Arşivi*, TT514496.

² *Taba Toros Arşivi* TT561750; İsmet Binark, *Parlamento Tarihi*, Cilt 5, D 6, (1939-1943), Ankara, 2004, s.79; 3. *Dönem Tercüme-i Hal Varakası*, Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel, TBMM Albümü, Cilt 1, (1920-1950), Ankara, 2010, s.136; Nuri Akbayar - Orhan Koloğlu, *Gazeteci Bir Aile Us'lar*, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara, 1996, s.3; Öztürk-Hacısmailoğlu, a.g.m., s.188-189; Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi, (1919-1965)* Cilt 2, Yeni Adım Matbaası, Ankara, 1968, s.353.

³ *Hüseyin Cahit Yalçın*: 1876'da İstanbul'da doğdu. Yüksek Öğrenimini sürdürürken 1908'de gazetecilik hayatına atıldı ve İttihat ve Terakki'nin resmi yayın organı olan *Tanin* gazetesinin 1912'ye kadar editörlüğünü üstlendi. Savaş süresince 1908'den itibaren İstanbul Milletvekili olarak Mebusan Meclisi'nde Meclis Başkan Vekilliği yapmıştır. Savaştan önce Düyun-ı Umumiye Dayınlar Vekilliğini temsil etmiş ve savaş boyunca siyasi bir etkinliği olmamasına rağmen tutuklanmış ve Malta'ya sürgün edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. *The National Archives of The United*

bitirdikten sonra Tanzimat reformları sonrası oluşan modern kurumların idari ve siyasi kadrolarına memur yetiştirmek üzere açılan Mekteb-i Mülkiye'ye girmiştir. Okulun zengin kütüphane ortamı kendisine bol bol okuma imkânı vermiştir. Mülkiye' de Osmanlı Devleti'nin son dönem politikasına yön vermiş olan İbrahim Hakkı (Sadrazam) ve Emrullah Efendi (Maarif Nazırı) gibi bilge kişilerin öğrencisi olmanın yanı sıra Tevfık Fikret gibi çağının en üst düzey düşünürlerinin etkilendiği bir ortamda yetişmek, ona yepyeni ufuklar açmıştır. II. Abdülhamit Dönemi'nde hiçbir siyasi teşekkül içinde yer almadığı halde Jön Türk hareketinin temsil ettiği fikirleri benimsemiştir.⁴ Mülkiye Mektebi'nden 9 Temmuz 1907'de mezun olduktan iki ay sonra Ziraat Bankası Piyango Kalemî Kâtipliğine atanmıştır. Bu sırada Meşrutiyet'in tekrar ilanına tanık olan Us, Eylül 1908'de İzmir Vilayeti Maiyet Memurluğunda stajını tamamladıktan sonra Gördes kazası kaymakam vekilliği yapmıştır. Bu esnada şeriatçı bir grubun çıkardığı, bazı cemiyet ve partilerce desteklenen 31 Mart Vakasına ve ardından II. Abdülhamit yerine V. Mehmet Reşat'ın tahta çıkarılmasına tanıklık etmiştir. 14 Eylül 1909'da Elmalı Kaymakamlığına atanmış daha bir yılını doldurmadan kadro dışı bırakılmış bunun üzerine istifa ederek Nisan 1910'da fikir cereyanlarının çarpıştığı ve özgürlükçü havaların estdiği İstanbul'a gelmiştir. Eylül 1910'da İstanbul Darülmualimin'de edebiyat, hukuk bilgisi ve ahlak derslerine girmiştir. Fransa'dan örnek alınarak farklı dinlere mensup tebaa çocuklarının eğitimi için Abdülaziz Dönemi'nde faaliyete geçen Galatasaray Mekteb-i Sultanisinde Türkçe öğretmenliği yapmıştır. Öğrencilik yıllarından beri hayalini kurduğu gazetecilik hayatına, lise yıllarından beri kendisini tanıyan ve güvenen hocası Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey'in çıkardığı ve İttihat Terakkinin yayın organı olarak bilinen Tanin gazetesinde tercüme yaparak başlamıştır.⁵ Abdülhak Hamid'in ünlü kahramanlarından etkilenerek yazılarına "Tarık" imzası atan Us, geniş halk kitlelerinin beğenisini kazanan edebi ve siyasi mizah köşe yazılarını "Dereden Tepeden" adlı köşesinde okuyucuyla buluşturmuştur. Karikatürlerinde dönemin ünlü simalarına yer vermiştir. Köşe yazılarında II.

Kingdom Foreign Office (TGNA FO), s.117-118; Ayrıca bk. İhsan Güneş, *Parlamento Tarihi*, Cilt 2, D 5 (1935-1939), Ankara, 2001, s.165-166; Hilmi Bengi, "Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957)", *Atatürk Ansiklopedisi*, 2020, s.1-4.

⁴ Ali Çankaya Mücellidoğlu, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Cilt 3, Mars Matbaa, Ankara, 1968, s.1136-1137; Nuri İnüç, *Türk Basınında İz Bırakanlar*, Der Yayınları, İstanbul, 1988, s.105; Asım Us, *Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım*, Kitabevi, İstanbul, 2012, s. IX; Akbayar, Koloğlu, *age*, s.18; Volkan Payaşı, "Asım Us", *Atatürk Ansiklopedisi*, 2020, s.1-7.

⁵ Asım Us, *Hatıra Notları*, Kitabevi, İstanbul, 2012, s. III; Hakkı Süha Gezgini, *Edebi Portreler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2005, s.401-402. Tanin hakkında bk. Mustafa Özbey vd, *Mütareke Dönemi Basını*, Minel Yayınevi, Ankara, 2016, s.62; Münir Süleyman Çapanoğlu, *Basın Tarihine Dair Bilgiler ve Hatıralar*, Hür Türkiye Dergisi Yayınları, İstanbul, 1962, s.75; Ömer Faruk Huyugüzel, "Tanin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 39, İstanbul, 2010, s.565-567.

Abdülhamit'i hedef almamış ancak hürriyeti kısıtlayan uygulamalarını siyasi üsluptan uzak ve polemiğe girmeden mizahi bir dille eleştirmiştir. Sağlık sorunları nedeniyle gazeteciliğe ve öğretmenliğe ara vermiş Balkan Savaşları'nın etkilerinin hüküm sürdüğü 1913 yılının Ekim ayında tedavi görmek üzere İsviçre'ye gitmiştir. Davos Sanatoryumu'nda bir yıl tedavi görmüş; Nisan 1914'te İstanbul'a gelmiştir. Bir ay sonra Maliye Bakanlığı Özel Kalem Müdürlüğü İkinci Mümeyyizliği görevine atanmıştır. I. Dünya Savaşı yıllarında Ahmet Emin Yalman'ın başyazarlığını üstlendiği *Sabah* gazetesinde yazarlık yapmıştır. Bu şekilde başlayan tanışıklık dostluğa dönüşmüş ve iki kalem bir İstanbul gazetesi çıkarmayı düşünmüştür. Bunun üzerine Maliye Bakanlığından ayrılan Asım Bey, Matbuat Müdürlüğü'nün kendilerine önerdiği *Vakit* ismini kabul ederek 22 Ekim 1917 tarihinde 50 yıllık bir ömre sahip olacak gazetelerinin ilk nüshasını arkadaşı ile çıkarmıştır. İki yazar, gazetenin ilk sayısında, memleketin menfaatlerini savunacaklarını saf ve samimi yayınlar yapacaklarını dile getirmişlerdir.⁶ Millî Mücadele Dönemi'nde, İtilaf Devletleri'nin ve Nemrut Mustafa Divan-ı Harp Mahkemesinin baskılarına rağmen Türk Kurtuluş Savaşı'nın hukuksal boyutunu ve haklılığını savunmuşlardır. 16 Mart 1920 de Meclis-i Mebusan basılınca İngilizler tarafından sürgüne gönderilenler arasında Ahmet Emin de yer almıştır. Bunun üzerine gazetenin bütün sorumluluğunu Asım Bey üstlenmiştir. Büyük Taarruz sonrası Millî Mücadele'yi desteklemesinden ötürü *Vakit* gazetesi vergiden muaf tutulmuştur. Savaş sonrası gelişmelerle ilgili en sağlıklı haberi vermeye çalışmıştır.⁷ Asım Bey, Yunan Ordusu'nun geri çekilmesi esnasında İzmir'e giren ilk Türk süvari birliklerini görmüş ve İzmir Yangını'na tanık olmuştur.

⁶ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Perakende Evrakı Mijetışlik ve Komiserlik Tahrirâtı: (Y. PRK. MK.) 1-8, H-21-11-1295; Orhan Bayrak, *Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü*, (1831-1993), Kül Yayınları, İstanbul, 1994, s.152; Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basını*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s.123; detaylı bilgi için bk. Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Cilt 1 (1888-1922), İstanbul, 1997, s.354-357; Necip Fazıl Kısakürek, *Babulî*, Cilt 19, Büyük Doğu Yayınları, 1999, s.39; Bülent Varlık, "Mütareke ve Millî Mücadele Basını", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.1202; Hülya Baykal, *Türk Basın Tarihi (1831-1923)*, Afa Matbaacılık, 1990, s.210-211.

⁷ İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk Basını*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1981, s.4-5; Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Basın*, İletişim Yayınları, Ankara, 1992, s.63; *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, Cilt 2 (1941-1960), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s.297; "*Vakit Nasıl Hazırlanır*", 22 Ekim 1946; Hakkı Süha Gezgîn, "*Vakit* 'in Yıldönümünü Kutlarken", *Vakit*, 22 Ekim 1946; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.1/6.38.1.; Volkan Payaslı, "Asım Us ve *Vakit* : Millî Mücadele Yıllarına Dair Genel Bir Değerlendirme (1919-1920)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XXXVI, Sayı 102, 2020, s.206; Volkan Payaslı, "Mehmet Asım Us" *Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2020-1-8.

Sakarya Meydan Muharebesi'nin ardından İsmet Paşa'nın emriyle kurulan Tetkik-i Mezalim Komisyonu'nun içinde yer almıştır. Halide Edip (Adıvar) Hanım'ın başkanlığındaki komisyon, Yunan birliklerinin, Rum ve Ermeni çetelerinin İzmir'den Bursa'ya kadar yaptıkları mezalimleri dört yazarın görüşü neticesinde "İzmir'den Bursa'ya" adlı kitapta toplamıştır.⁸ Lozan Konferansı'nın kesintiye uğramasına müteakip 18 Mart 1923'te Ahmet Emin gazeteden ayrılmış ve nihayetinde gazeteyi Asım Bey, iki kardeşiyle (Hakkı Tarık ve Hasan Rasim) ayakta tutmaya çalışmıştır. Asım Bey, gazetesini temsilen Lozan Konferansı'nın ikinci kısmında basın temsilcileri arasında yer almıştır. İsviçre'deki gelişmeleri, sıkıntıları ve sulhun imzalandığı coşkulu günü gazetesine detaylarıyla aktarmıştır.⁹ Yaşanan gelişmelerden sonra Mustafa Kemal Paşa'ya muhalif olanlar Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuştur. Kısa bir süre sonra, siyasi atmosferin Şeyh Sait İsyanı'na doğru evrilmesiyle parti kapanmıştır. Ardından Mustafa Kemal Paşa'ya planlanan suikast girişimiyle muhalefet tekrar baskı altına alınmıştır. Asım Us, Cumhuriyet karşıtlarının karşısında yer almış ve gazetesini CHF'nin bir şubesine dönüştürmüştür. Cumhuriyet'e karşıt hilafet düşüncesini savunanların Cumhuriyet rejimiyle barıştırılmasında Asım Bey'e parti tarafından önemli misyonlar yüklenmiştir.¹⁰

Bu çalışmayla imparatorluğun çöküşü, Cumhuriyet'in ilanı ve çok partili hayata tanık olan İstanbul Hükûmeti ve İngilizlerin bütün baskı ve sansürlerine rağmen İnönü ile Sakarya Muharebelerini ve Büyük Taarruz Zaferi'ni Türk milletine duyuran Asım Us'un meclis içindeki ve dışındaki düşünceleri dönemin olayları bağlamında iki başlık altında tahlil edilecektir. Ayrıca araştırma konusu Us'un dönem şartları sürmekteyken kaleme aldığı köşe yazılarının yanı sıra 4 yıllık bir yazı birikiminin ve hatıra notlarının üzerine temellendirilmiştir.

Asım Us'un Siyasi Kariyeri, Döneme Dair Notları ve Değerlendirmeleri (1927-1928)

İkinci Meclis, Lozan Antlaşması'nın onaylanması ve ulus-devleti inşası süreci için yapılan inkılaplardan sonra 26 Haziran 1927'de tatil kararı almıştır. İki dereceli seçim sistemine göre 30 Temmuz'da başlayan ikinci seçmen seçimi,

⁸ Halide Edip Adıvar vd, *İzmir'den Bursa'ya*, Atlas Kitapevi, İstanbul, 1984; Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.166-170; Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihani*, Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.313-322; Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2007, s.383; Grace Ellison, *Ankara'da Bir İngiliz Kadını*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s.235-244; Sedef Bulut, "Tetkiki Mezalim Heyetinin Faaliyetleri" Sakarya Meydan Muharebesi Ve Haymana Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 2017, s.297-308.

⁹ Bilal Şimşir, *Lozan Günlüğü*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012, s.478; Mehmet Asım, "Sulhu Nasıl İmzalandılar?", *Vakit*, 29 Temmuz 1923; Us, *Gördüklerim*, s.67-80; Yalman, Cilt II, *age*, s. 834-835.

¹⁰ Akbayar, Koloğlu, *age*, s. 46.; Us, *age*, s.75-78.

5 Ağustos'ta tamamlanmıştır. İkinci seçmenlerin ise oy kullanma işlemleri 6 Eylül'de nihayete ermiştir.¹¹ Asım Bey, 3. Dönem Seçimleri'nde Artvin mebusu olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) yer almış ve mazbatası 14 Kasım 1927'de onaylanmıştır.¹² Mebus olduktan sonra da gazetecilik mesleğini sürdürmüş CHF ve Hükûmet Sözcüsü olmuştur. Dönemin olaylarını ve gerçekleştirilen inkılapları köşesine taşıyarak, yorumlayarak yazma alışkanlığını – Millî Mücadele Dönemi'nde olduğu gibi- bu dönemde de sürdürmüştür. Meclis'teki ilk görevi Giresun Mebusu seçilen kardeşi Hakkı Tarık Bey gibi Teşkilat-ı Esasiye Komisyonu'nda çalışmaktır.¹³ 1927 yılının sonlarına doğru İnönü Kabinesi'nde Bahriye Vekilliği yapan – daha önce de İstiklal Mahkemesi Reisi olan- Cebelibereket Mebusu Topçu İhsan Eryavuz'un adı siyasi yolsuzlukla anılmaya başlamıştır. İhsan Bey'in *Yavuz* zırhlısının onarılmasında satın alınacak havuz için Fransız şirketlerinden rüşvet aldığı gerekçesiyle 24 Aralık 1927'de Başbakan İsmet Paşa, Havuz-Yavuz Soruşturma Komisyonu'nun kurulmasını ve suçluların Yüce Divan'da yargılanması istemini Meclis'e taşımıştır. Anayasa ve Adalet Komisyonlarından oluşacak bir Karma Komisyon tarafından soruşturma başlatılmış ve bu komisyonda gazeteci Hakkı Tarık ve ağabeyi Asım Us da yer almıştır. Başbakanın istegi üzerine skandalların odak noktası haline gelen Bahriye Vekâleti kaldırılmış, 23 Ocak 1928'de Tahkikat Komisyonu'nun hazırladığı rapor Meclise sunulmuştur. 26 Ocak'ta İhsan Bey'in ve diğer mebusların konuya ilişkin uzun beyanatlarından sonra İhsan Bey tutuklanarak Yüce Divan'a gönderilmiştir. 19 Nisan'da da görevini kötüye kullanmak ve *Yavuz*'un tamiratına fesat karıştırmak suretiyle 21 Nisan'da milletvekilliğinin düşürülmesine, iki yıl ağır hapis ve memurluktan yoksun bırakılmasına karar verilmiştir.¹⁴ Ancak Asım Bey'in anılarında bu konuya yer

¹¹ Hakimiyet-i Milliye, 5 Ağustos 1927; Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması* (1923-1931), Yurt Yayınları, Ankara, 1981, s.174-178; Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı*, İletişim Yayınları, 2013, 85-86; *Vakit*, 4 Eylül 1927; *Vakit*, 4 Eylül 1927; "İntihabat Her Yerde Bitti ve Kemal'in Fırka Namzetleri Mebus Oldu", *Vakit*, 6 Eylül 1927.

¹² TBMM Zabut Ceridesi, Cilt I, Devre 3, 14 Kasım 1927, s.29; *Vakit*, 4 Eylül 1927; *Parlamento Tarihi*, s. 80; TBMM Albümü, Cilt 1, (1920-1950), s.136.

¹³ TBMM Zabut Ceridesi, Cilt I, D 3, 5 Kasım 1927, s.22.

¹⁴ TBMM Zabut Ceridesi, Cilt I, D.3, 24 Aralık 1927.s.157. Ayrıca bk. "İhsan Bey'in Divan-ı Aliye Sevk Edileceği Anlaşılmaktadır", *Vakit*, 26 Ocak 1928; *Vakit*, 27 Ocak 1928; "Sabık Bahriye Vekili Henüz Taht-ı Tevkife Alınmamıştır", *Vakit* 28 Ocak 1928; TBMM Zabut Ceridesi, D.3, C.2, 26 Ocak 1928. s.1; *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1980; Kazım Özalp, *Atatürk'ten Anılar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992., s.37.; *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, C.1, (1923-1940), Ed. Mete Tunçay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s.120-121; Yaşar Gürsoy, *Atatürk ve Can Yoldaşı Nuri Conker*, Alfa Yayınları, İstanbul,2011, s.189.; Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal Barış Kutsal İyan* 4, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2010, s.87-120; *BCA*, 30.10.0.0/31.173.9 (22.05.1928); Kılıç Ali,

vermemesi dikkat çekicidir. Buna rağmen, *Vakit*'in nüshalarında konuya ilişkin detayları da bulmak mümkündür. İhsan Bey'in yargılanma sürecine dair bilgileri gazetesine taşıyarak kamuoyunu bilgilendirmiştir.¹⁵ Mehmet Asım ise konuya ilişkin görüşlerini *Vakit* gazetesinin 30 Ocak 1928 tarihli nüshasında “Mukaveleler ve Ta'diller” başlığı altında açıklamıştır. Us, makalesinde *Yavuz*'ün zırlılısının bir senede tamiri iki senede borcunun ödenmesi koşuluyla yapılan anlaşmanın devletin çıkarlarına uygun olmadığını; tadilattan yüzbinlerce lira zarar edildiğini, kişisel çıkarlara yönelik yolsuzlukların, kanunsuzlukların, suistimallerin olduğunu ve İsmet Paşa Hükûmeti'nin bu acı tecrübelerle bir daha yer vermeyeceğini söyleyerek Hükûmetin arkasında olduğunu ve ona güvenilmesi gerektiğini zımni olarak ifade etmiştir. İhsan Bey'in sözlerinin insanların zihninde şüphe uyandırdığını köşe yazılarında detaylandırmıştır.¹⁶ Asım Us, bütün olumsuzluklara rağmen İsmet Paşa Hükûmeti'ne tam destek vermiştir.

1928 yılına eski alfabenin ıslahı konusunda tartışmalarla girilmiştir. Tanzimat Dönemi'nden itibaren Arap Alfabeti'nin Türk dili içinde yetersiz olduğu dönem aydınlarının kanısında vardı. 19. yüzyılda Arap Alfabeti'nin ıslahı için uğraşanlar arasında Ali Suavi, Şemseddin Sami ve Ebuziya Tevfik Bey bulunmaktaydı. Bu uğraş II. Meşrutiyet Dönemi'nde tekrar canlanmış ve Batılılaşma ekseninde Latin Harfleri'nin doğrudan alınması gündeme gelmiştir. Hüseyin Cahit yazıları ile ıslahat gerçekleşene kadar kamuoyunu aydınlatmıştır. *Cumhuriyet*'te Yunus Nadi, *Hakimiyet-i Milliye*'de Falih Rıfkı gibi dönemin önemli gazetecileri köşelerine Latin Harfleri'ni destekleyen yazıları kaleme almışlardır. 9 Ağustos 1928'de CHF'nin Sarayburnu'nda tertip ettiği gecede Atatürk, Latin Harfleri'ne geçişin neden önemli olduğunu belirten bir konuşma yapmış ve ardından Karadeniz'den Sivas'a uzanan bir tanıtım gezisine çıkmıştır.¹⁷ Asım Us, Latin Harfleri'ne yönelik yapılan tüm girişimleri gazetesinin manşetine ve köşe

“Yavuz-Havuz Hadisesinin İç Yüzü”, *Milliyet*, 6 Şubat 1952; Samet Ağaoğlu, *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri*, İstanbul, 1972, s.86.

¹⁵ “Mahkemede Ortaya Yeni Mektuplar Çıktı”, *Vakit*, 30 Ocak 1928.

¹⁶ Mehmet Asım, “Mukaveleler ve Ta'diller”, *Vakit*, 30 Ocak 1928; Mehmet Asım, “Hususi Mülâhazalarım II”, *Vakit*, 2 Şubat 1928; Mehmet Asım, “Hususi Mülâhazalarım I”, *Vakit*, 1 Şubat 1928; Sevgi Satı, *Asım Us'un Milletvekilliği Döneminde Yakın Tarihimizin Önemli Olaylarına Bakışı (1927-1950)*, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019, s.26.

¹⁷ “Gazi Dün Gece Vatandaşlarına Yeni Bir Terakki Merhalesi İşaretle Yeni Türk Harflerinin İsti'malini Beyan Buyurdular”, *Vakit*, 10 Ağustos 1928; *Atatürk'ün Söylerv ve Demeçleri*, Cilt II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997, s.272.; Ayrıca bk. Hasan Köni, “Harf Devriminin Önemli Üçerine”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt VII, Sayı 21, Temmuz 1991, s. 495.

yazılarına taşımıştır.¹⁸ Dahası, yeni alfabenin öğrenilmesini kolaylaştırmak ve hızlandırmak için yarışmalar düzenleneceğini gazetesinde eski harflerle “Müsabaka Açıyoruz” adlı haberle halka şöyle duyurmuştur:¹⁹

“Hem talîimizi denemek hem de yeni Türk harflerini öğrenmek fırsatlarına maliksiniz... Diğer taraftan müsabakada muvaffak olan yeni isimleri ve adresleri ilan edilen kari’ilerimiz arasında bir kura çekilecektir. Kura neticesinde isimlerine isabet vaki olan üç yüz kari’imize kıymettar hediyeler takdim edilecektir.”

Hatta *Vakit*, âdetâ bir okul görevi görerek “Yeni Alfabe ve İmla Dersleri” başlıklı bir köşe yazısı ile halka yeni harfleri öğretmeye çalışmıştır.²⁰

Gazetenin Atatürk’ün idealleri ve yeni rejimin ilkelerine uygun bir yayın politikası izlediğini ilerleyen nüshalarda da görmek mümkündür. Resmî manada alfabe değişikliği kabul olmadan gazete sayfalarının bir kısmında yeni harflerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu şekliyle kamuoyu yeni harflere alıştırmaya çalışılmış ve harf değişiminin ön hazırlığı yapılmıştır. *Vakit*, yeni harflerin âdetâ bir laboratuvarı olmuştur. Asım Us, okul kitaplarından Arap harflerinin ne zaman çıkarılacağına yönelik köşe yazısında yeni harflerin tüm kademelerde uygulanmasını arzu ettiğini detaylandırmıştır.²¹ *Vakit*’in 2 Eylül 1928 tarihli nüshasında “Harflerimiz Her Tarafta Alkışlanıyor” başlığı altında dünya basınından kesitler sunularak Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen inkılabâ yönelik övgülere yer verilmiştir. Özellikle, *Vakit*, *The Times* gazetesinin manşetini kare içine almıştır. Karede “*Yeni Türkiye, Latin Harflerine geçerek son yıllarda yaptığı devrimleri taçlandırmıştır.*” ifadesi yer almaktaydı.²² Yine 5 Eylül 1928 tarihli nüshasında da Büyük Britanya gazetesinden, *The Times*’ten iktibas yaparak “Taymis, Baş Makalesinde Şöyle Diyor” adlı habere yer vermiştir. Makalede, Türkiye’nin Latin Harflerini kabul etmekle fazlasıyla Batı’ya yaklaştığı

¹⁸ Bazı manşetler şöyledir: “Yeni Harflerimizin Kabulünü Beyan Buyuran Nutkun Metni”, *Vakit*, 11 Ağustos 1928; “Gazi Hazretleri Etrafındakilere Yeni Harflerimizin Öğretilmesiyle Bila zat Meşgul Oluyorlar”, *Vakit*, 14 Ağustos 1928; “Yeni Harflerimizin Neşir ve Tamimi İçin Dün Vilayette Akd Edilen İctima”, *Vakit*, 16 Ağustos 1928; “Yeni Türk Harflerinin Tamimi İçin”, *Vakit*, 20 Ağustos 1928; “Yeni Harflerimize Ait Tatbikat İlerliyor”, *Vakit*, 23 Ağustos 1928; “Harf İnkılabı ve Mebuslarımız”, *Vakit*, 26 Ağustos 1928; “Harf Seferberliği Hakkında Muallimler Konferansında Necati Bey’in Nutku”, *Vakit*, 27 Ağustos 1928; “Büyük Rehberimizi Yeni Harflerin Okutulup Yazılması Etrafında Bir Muallim Gibi Faal Çalışıyor”, *Vakit*, 28 Ağustos 1928.

¹⁹ *Vakit*, 17 Ağustos 1928.

²⁰ “*Vakit*’in Yeni Alfabe ve İmla Dersleri”, *Vakit*, 15 Eylül 1928; “Yeni Alfabe Dersleri”, *Vakit*, 22 Eylül 1928; “Yeni Alfabe Dersleri”, *Vakit*, 23 Eylül 1928.

²¹ Mehmet Asım, “Mektep Kitapları”, *Vakit*, 19 Ağustos 1928.

²² *Vakit*, 2 Eylül 1928.

ele alınmıştır.²³ Atatürk, yukarıda da ifade edildiği gibi harfleri tanıtmak ve harflerin uygulamada ne kadar kolay olduğunu göstermek üzere yaptığı yolculukta gazetecilerin de nur saçıcı bir rehber olduklarını telgrafla kendilerine iletmiştir. Bu gelişmeler üzerine Asım Us, Latin Harfleri'nin kabulüne yönelik duymuş olduğu memnuniyeti büyük bir bağlılık duyduğu Mustafa Kemal Paşa'ya yolladığı telgrafta şöyle ifade etmiştir:²⁴

“Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine, Büyük reisicumhurumuzun Karadeniz'in dalgaları içinde seyr ü sefain telsizi vasıtasıyla İstanbul ahalisine karşı lütfen izhar ettikleri iltifat ve teveccühât-ı hissiyatın iblâğı hususunda gazetemizin tavsif edilmiş olması ve hususî ve kıymetdar iltifat ve teveccühât-ı şahsî-i acizanemde hisse-mend buyrulması hayatımda hiçbir vakit unutamayacağım bir muazzez hatıra olarak yaşayacaktır. Bu mesud vesile ile şahsi minnet ve hürmetlerimi tekrar arz ederim efendim. Vakıt Gazetesi Sahibi ve Artvin Mebusu Asım”

Asım Us'un yeni alfabeyi kullanarak yazdığı ilk deneme yazısı Vakıt'ın 29 Eylül 1928 tarihli nüshasında ilk sayfanın alt köşesinde yer almıştır. İlerleyen nüshalarında da gazete yeni harflere yönelik alıştırmalara yer vererek halkın uyum sağlama sürecine katkı sağlamıştır.²⁵ 1 Kasım 1928 tarihinde, 1353 sayılı “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki” hakkındaki kanun TBMM’de kabul edilmiştir.²⁶ Asım Us, Vakıt'ın 11 Kasım 1928 tarihli nüshasında “Nereye Gidiyoruz 1” adlı köşe yazısında Mustafa Kemal ve İsmet Paşa'nın konuşmalarını başından sonuna kadar tetkik ederek, Latin Alfabesine geçişin bir başlangıç olduğunu, bunun dilimize giren Arabî, Farisî ve yabancı kelimelerin tasfiyesi ile devam edeceğini vurgulamıştır.²⁷ Toplumsal dönüşümün sağlanması yolunda yapılan inkılaplardan sonra Gazi'nin en büyük inkılabı nedir? Diye kendisine sorulduğunda Mehmet Asım Bey “*Gazinin bütün eserlerini ayrı ayrı mütalaa etmek mümkününde bunlara istikbal içinde yaşatacak ve gösterecek olan harf*

²³ *Vakit*, 5 Eylül 1928.

²⁴ Yücel Özkaya, “Gazi Mustafa Kemal Paşanın 1927 İstanbul ve Sonraki Gezileri”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 4, Sayı 14, 1994, s.191'den bk. *Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A.V-4, D.81, F.75-24*.

²⁵ Muhtevasında Rize'den bahsettiği yazı için bk. *Vakit*, 29 Eylül 1928; “Türk Harfleri İle El Yazısına Alışalım”, *Vakit*, 2 Ekim 1928; “Türk Harfleri ile El Yazısına Alışalım”, *Vakit*, 2 Ekim 1928.

²⁶ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Cilt 5, D 3, 1 Kasım 1928, s.9. “Bu milletin asırlardan beri hallolamayan bir ihtiyacının birkaç sene içinde tamamen temin edilmesi yakın uyukta gözlerimizi kamaştıran bir muvaffakiyet güneşidir.” *Vakit*, 2 Kasım 1928.

²⁷ “Mehmet Asım, “Nereye Gidiyoruz 1”, *Vakit*, 11 Kasım 1928; Ayrıca bk. “Mehmet Asım, “Nereye Gidiyoruz 2”, *Vakit*, 12 Kasım 1928; “Mehmet Asım, “Nereye Gidiyoruz 3”, *Vakit*, 13 Kasım 1928.

inkılabını diğerlerinden büyük addetmek lazımdır.” demiştir.²⁸ Asım Us hatıralarını kaleme alırken Harf İnkılabı’na yönelik bir başlık atarak konuya ilişkin Hüseyin Cahit ve Ahmet Cevat Emre’nin Latin Harfine dair yazılarından sonra yeni harflere geçiş sürecinin hızlandığını, Harf İnkılabı’nın, dil inkılabına yol açtığını dile getirmiştir; ayrıca ilerleyen zamanlarda yeni harflerle okuma yazma oranında nispetten bir artış olduğunu, Borçka’da önceden okuma yazma bilenlerin oranı yüzde 10 bile değilken artık yüzde 80’lere çıktığını örnek göstererek anılarına nakletmiştir.²⁹ Kısacası Us, çağdaşlaşma yolunda genç Cumhuriyet Türkiye’sinde gerçekleşen Harf İnkılabı’na büyük bir destek vererek kamuoyunu yeni harflere hazırlamada önemli bir misyon üstlenmiştir. Köşe yazıları ve manşetleriyle yeni harflerle okuma ve yazmanın eski alfabeye göre daha kolay olduğunu Türk halkına izah etmeye çalışmıştır.

1930-1931 Yılına Dair Notlar ve Tespitler

1929 Ekonomik Krizi Türkiye’yi derinden sarsmış ve bu durum iktidar partisini yeni çözüm arayışlarına yöneltmiştir. Bu kaotik ortamda Atatürk, Hükûmet işlerini denetleyecek bir muhalefet partisine ihtiyaç duymuştur. Bu görevi üstlenecek kişi Atatürk’ün yakın arkadaşı olan, liberal görüşlere sahip, önceden İsmet Paşanın ekonomik politikalarını eleştiren bakanlık ve başbakanlık yapmış Paris Büyükelçisi Fethi (Okyar) Bey’di.³⁰ Hükûmete yakın olan Asım Bey, bazı siyasi gelişmeleri önceden öğrenme fırsatına sahip olmuş ve Atatürk’ün ismini dahi verdiği SCF’nin kurulacağı haberini 9 Ağustos 1930’da ilk açıklayan Asım Us’un Vakıf gazetesi olmuştur.³¹ Bu haber, Atatürk tarafından Asım Bey’e dikte edilmiştir. Mehmet Asım, gazetecilik hayatının heyecanlı zamanlarındaki en heyecanlısı olarak gördüğü yeni bir parti olan SCF’nin kurulacağı haberini ilk defa Yalova Balosundayken Atatürk’ün çocukluk arkadaşı ve yaveri olan Salih (Bozok) Bey’den işittiğini anılarında detaylandırmıştır. SCF için özel bölüm açan Asım Us, partinin kuruluş ve kapanışına kadar olan süreci yorumlarına yer vererek tarihe not düşmüştür. Anılarında Salih Bozok yanına gelerek “*Sana mühim bir haberim vereceğim. Serbest*

²⁸ *Taba Toros Arşivi*, Dosya No: 37-Mehmet Asım-Hakkı Tarık-Hasan Rasim Us. Not: Gazetenin "Milliyet'in Büyük Anketi" köşesinde yayımlanmıştır.

²⁹ Us, *Gördüklerim*, s.77-78; Us, *Hatıralarım*, s.29; Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2007, 507-508; İnuğur, *age*, s.108.

³⁰ Cem Emrence, *Serbest Cumhuriyet Fırkası: 99 Günlük Muhalefet*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.29.; Cemil Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.75-165.

³¹ *Cumhuriyet Ansiklopedisi* (1923-1940), s.146; Yaşar Gürsoy, *Atatürk ve Can Yoldaşı Nuri Conker*, İstanbul, 2011, s.154-155; Ayrıca bk. Fabio L. Grassi, *Atatürk*, Doğan Kitap, İstanbul, 2009, s.341.

Fırka adlı ile yeni bir parti kuruluyor” dediğini aktarmaktadır. Asım Bey, bu partiyi kim kuracağı sorusunun karşılığını Salih Bey ve çevresindekilere sormasına rağmen alamamıştır. Atatürk’e sormuş o da kendisini İsmet Paşa’ya yönlendirmiştir. Atatürk’ün amacı İsmet Paşa’yı teşvik ederek Vakit gazetesine yeni kurulacak olan SCF için beyanat vermesiydi. Us anılarında *“İnönü, Vakit gazetesine beyanat vermekle mesele oldubitti şeklini almış olacaktı. Onun için İnönü biraz düşündü ve Fethi Okyar’ın haberi olmaksızın beyanat vermek istemedi”* şeklinde ifade etmiştir.³² Görüldüğü üzere, yeni partinin kurulduğunu açıklama görevi İsmet Paşa’ya yayınlanması ise *Vakit* gazetesine düşmüştür. Asım Us, Fethi Bey’in Paris Büyükelçilik görevini bırakıp SCF’yi kurmasını genç Türkiye Cumhuriyeti demokrasisi için yeni ve uğurlu bir ufuk olarak nitelendirmiştir. Ayrıca Atatürk’ün konuya ilişkin görüşlerini çok partili demokrasi rejiminin mihenk taşı olarak yorumlamıştır.³³ 12 Ağustos 1930’da Genel Başkanlığını Fethi Bey ve sekreterliğini Nuri (Conker) Bey’in üstlendiği, CHF’nin devletçilik politikasından ayrılan liberal ekonomik sistemi savunan ve Atatürk’ün desteğini alan SCF kurulmuştur.³⁴ Bu tarih itibarıyla *Vakit*’in ilk sayfasının köşesinde SCF’yi hafife alan Asım Bey’in karikatürlerini görmek mümkündür. Us, köşe yazıları ve manşetleri ile SCF’nin tabanını ve kadrolarını eleştirmiştir. *“Ağaoğlu Ahmet ortalığa duman attı ve Haydar Bey ortalığı serinletti”* gibi sözleri bunlara verilebilecek birkaç örnekten biridir.³⁵ Asım Us, karikatürlerinde Fethi Bey’in SCF’sinin sol parti olduğunu, ona geçilirse tehlike yaşanacağını karikatürlerle hicivli bir şekilde izah etmiştir. Akbaba dergisinden de iktibaslar yaparak SCF

³² Us, *Gördüklerim*, s.109-113; Ayrıca bk. İsmet İnönü, *Defterler* (1919-1973), YKY İstanbul, 2017, s.118; Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.26; Çetin Yetkin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997, s.40/125; Fethi Okyar, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Hatıraları*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2017, s.58-59; Cemal Kutay, *Üç Devirde Bir Adam*, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980, s.402/405/423-425; Osman Okyar, Mehmet Seyitdanhoğlu, *Atatürk, Okyar, Çok Partili Türkiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s.115-116; Hasan Rıza Soyak, *Atatürk’ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.392.

³³ “Reisicumhur Hz. Bu teşekkürü ‘Cumhuriyet’in Salim Tezahüratından addetmeltedirler”, *Vakit*, 9 Ağustos 1930; “İlk Aza, Ağaoğlu Ahmet Bey Fethi Bey’in Fırkasına Girecek”, *Vakit*, 9 Ağustos 1930.

³⁴ 15 kişilik SCF İdare Heyeti Azaları İçin bk. BCA, 490.1.0.0/435.1804.1; Ayrıca bk. “Fethi Bey’in Mektubu”, *Vakit*, 11 Ağustos 1930; “*Muhallif Fırka Programı Neşretti, Serbest Cumhuriyet Fırkasının Programı*”, *Vakit*, 13 Ağustos 1930; “Başvekilin Yeni Fırka Hakkında Mütalaaları”, *Akşam*, 12 Ağustos 1930; Afet İnan, *Atatürk’ten Mektuplar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989, s.15; Arı İnan, *Afet İnan*, Remzi Kitap Evi, İstanbul, 2005, s.114; Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.376.

³⁵ *Vakit*, 13 Ağustos 190; *Vakit*, 14 Ağustos 1930.

liderinin boş vaatlerle ancak çocukları kandırabileceği karikatürüne yer vermiştir.³⁶

Asım Bey, anılarında Atatürk'ün partiler arasında tarafsız kalmadığını başından geçen bir olayla anlatmaktadır. Asım Us, Atatürk'ün Türk Ocakları başkanı Hamdullah Suphi (Tanrıöver)'nin SCF'ye geçmesini teklif ettiğini, Hamdullah Suphi'nin ise beni verirseniz Türk Ocaklarını da verirsiniz diye kabul etmeyişinin Atatürk tarafından haklı bulunduğunu ve bu durumun Fethi Bey tarafından haklı yere şikâyet konusu olduğunu hatıralarında işlemektedir.³⁷ Asım Bey de SCF'nin güçlenmesini ve iktidara gelmesini istememekteydi. Aynı zamanda Atatürk'ün Fethi Bey'in SCF'sinin iktidara gelme ihtimalinden hoşnut olmadığını anlatmaktadır.³⁸

İnönü'ye de çok yakın olan Asım Bey, onun her icraatını övgüyle yazılarına taşımıştır. 1930 yılının Ağustosunda Ankara-Sivas demir yolunun açılışına İsmet Paşanın heyetinde gitmiş ve orada kendilerini karşılayanların açtığı pankarttaki “İzmir-Lozan-Sivas ve Daima İleri” sloganını gazetesine manşet ve köşe yazısı olarak taşımış, Hükûmetin ve İsmet Paşa'nın yaptıklarından övgü dolu sözlerle bahsetmiştir.³⁹

İsmet Paşa'nın yapmış olduğu Sivas gezisi ve Paşanın söylemlerine karşılık Fethi Bey, Ege'de bir gezi planı çerçevesinde İzmir'de bir miting yapmayı planlamıştır. *Vakit*, 4 Eylül 1930 tarihli nüshasında Konya Vapuru içinde yer alan Fethi Bey ve arkadaşlarının fotoğrafına yer vermiştir. Fotoğraf üzerinde yer alan manşette, “Fethi Bey İzmir Yolunda Ahmet ve Tahsin Beylerle Yola Çıkan Lider, İsmet Paşa'ya Cevap Verecek” yazmaktadır. İlginçtir ki, Asım Bey, aynı nüshanın altında Fethi Bey'in iktisat politikasını alaya alan bir karikatüre yer vermiştir. Karikatürde, Türkiye'yi temsil eden bir anne, Fethi Bey'i temsilen ağlayan ve İsmet Paşa'yı temsilen ise yüzü gülen bir çocuk resmedilmektedir. Gülen çocuğun elinde şimendifer, ağlayan çocuğun ise para istediği anlatılmaktadır. Anne, ağlayan oğluna “*niçin ağlıyorsun? İstersen sana da ağabeyin gibi* (ağabeyden kasıt İsmet Paşa'dır) bir şimendifer alayım!” der. Fethi Bey ise “*Ben*

³⁶ Bu karikatürde baba ve oğul bir köprü üzerinde yürümektedir. Baba sol tarafta köprünün demir korumalarının olduğu yerde yürümekte iken oğlu ise sağ tarafta korkulukların olmadığı yerde yürümektedir. Baba, oğluna sola geçmesini söyle o da sola geçsem Fethi Bey'in Fırkasından mısın derler? Diye kabul etmez; bk.. *Vakit*, 23 Ağustos 1930 (Ek-1); Akbaba'dan alınan karikatür için bk. *Vakit*, 24 Ağustos 1930.

³⁷ Us, *age*, s, 122-123.

³⁸ *age*, s, 125.

³⁹ “Sivas Zaferi İntibaları”, *Vakit*, 2 Eylül 1930; *Akşam*, 3 Eylül 1930; Ayrıca bk. Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Cilt 3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969, s.370-371; Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Cilt I, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1966, s.421.

şimendiferi ne yapayım, bana para ver” der;⁴⁰ zira Fethi Bey, daha İzmir’e gitmeden İsmet Paşa’nın iktisadi politikalarını eleştirmeden Us, kamuoyunu Hükûmet lehinde hazırlamaya çalışmıştır. Ayrıca İsmet Paşanın, Fethi Bey’den üstün nitelikte olduğunu betimsel olarak anlatmıştır.

Fethi Bey’in İzmir’e geleceğini duyan ve CHF’nin politikalarından rahatsız olan binlerce kişi Fethi Bey’i karşılamak üzere İzmir rıhtımına gitmiştir. İzmir Valisi Kazım (Dirik) Paşa, Fethi Bey’den gösterinin ertelenmesini istemişse de Atatürk’ün emri üzerine miting düzenlenmiştir. Bu toplantıda CHF binası ve yayın organı olan -Denizli mebusu Haydar Rüştü Bey’in- Anadolu gazetesi matbaası taşlanmış, gerginliğin artması üzerine olayları yatıştırmak isteyen bir polisinin silahından çıkan kurşunlar 14 yaşındaki bir gencin ölmesine ve birçok kişinin yaralanmasına neden olmuştur. Oğlunun kanayan bedenini Fethi Bey’in önüne bırakan babanın *“İşte size bir kurban, başkalarını da veriniz. Yalnız sen bizi kurtar”* demesi üzerine bütün oklar SCF’ye dönmüştür. Vakit, yaşananları 6 Eylül 1930 tarihli nüshasında:

“Dün İzmir’de Çok Müessif ve Kanlı Hadiseler Oldu” manşet haberle okuyucularına duyurmuştur. Haberde, bir kısım halkın asayışı bozduğu, zabıtaya karşı gelenlerin attıkları kurşunların bir gencin ölümüne ve yedi kişinin yaralanmasına sebep olduğu belirtilirken koyu harflerle “Nümayişçiler Anadolu gazetesi idarehanesini taşa tuttular, binayı harap ettiler, muharrirleri tehdit ettiler”

denilmekteydi.⁴¹ Asım Us, gelişmelerden okuyucusunu haberdar etmiş, SCF kapanana kadar yaşananları gazetesinde manşetlere ve köşe yazılarına taşımıştır.⁴² Asım Bey, yazılarında Fethi Bey’i İzmir olaylarıyla ilgili herhangi bir açıklama yapmadığı aynı zamanda kınamadığı için eleştirmiştir. Us, bunu taraftarlarının saldırısına uğramamak ya da onları kaybetmemek için yaptığına yorumlamaktadır. İzmir Limanı’nda grevlerin olmasının iktisadi durumun bozulmasına neden olduğunu ve bu durumun memleket için telafi edilemeyecek

⁴⁰ “SCF Lideri Konya Vapurunda”, *Vakit*, 4 Eylül 1930 (Ek-2); Ayrıca bk. Lord Kinros, *Atatürk*, Altın Kitaplar, İstanbul, 2007, 520-521; Andrew Mango, *Atatürk*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2004, s.540-541; Aydemir, *İkinci Adam*, Cilt I, s.382; Grassi, *age*, s.341.

⁴¹ Detaylı bilgi için bk. *Vakit*, 6 Eylül 1930; K. Doğan Dirik, *Vali Paşa Kazım Dirik*, Güner Yayınevi, İstanbul, 2016, s.185-190; Willy Sperco, *Mustafa Kemal Atatürk*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001, s.172-173; Dagobert Von Mikusch, *Avrupa ile Aya Arasındaki Adam*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2009, s.471-472; Hulusi Turgut, *Kılıç Ali’nin Hatıraları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.269-270; Emine Gürsoy Nasaki, *Serbest Fırka Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2015, s.91-92; İsmet İnönü, *Hatıralarım*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2014, s.491; Mango, *age*, s.542; *Akşam*, 6 Eylül 1930.

⁴² “İzmir’de Tabii Vaziyet Avdet Etmiştir.”, *Vakit*, 7 Eylül 1930; “Fethi Bey, Şimendiferden, İnhisardan, İstikrazdan ve Mübadillerden Bahsetti”, *Vakit*, 8 Eylül 1930; *BCA*, 30.10.00/78.519.5.

zararlara yol açacağını makalesinde belirtmiştir. Ayrıca Fethi Bey'in İsmet Paşanın iktisat programını okuyup araştırmadığını iddia etmiştir.⁴³

İzmir konuşmasından sonra Fethi Bey Balıkesir ve Manisa'ya ziyaretlerde bulunmuş, burada da taşkınlıklar devam etmiştir.⁴⁴ Asım Us, karikatürlerinin birinde Manisa örneğini vererek Fethi Bey'in gittiği yerleri tanımadığına ve boş vaatler verdiğine yönelik bir çizim yapmıştır. Manisalı Beyefendi (M.B) ile Fethi Bey (F.B) arasında yaşanan diyalog şöyledir:⁴⁵

"M.B: Neden Manisa'da liman işlerinden bahsettiniz. Ora ahalisi bundan ne anlar?

F.B: Nutukların müsveddesi İstanbul'da hazırlanmıştı da ondan..."

Asım Us, Fethi Bey'in yapmış olduğu gezileri, her söylemini ve partisinin politikasını karikatürize ederek halkın anlayacağı bir üslupla tenkit etmiştir. İzmir hadisesinden sonra istifa eden Aydın Mebusu Reşit Galip Bey'den millî iradeye bağlı bir genç olarak övgü ile bahsetmesi buna verilebilecek en güzel örnektir. Aynı zamanda bir yazısında SCF yanlısı gazetelerin yargılanmasına karşı beyanatta bulunan Fethi Bey'i eleştirmiş, adli sürece müdahale etmemesi gerektiğini belirterek, onu "*liberalizm iktisattadır, adliyede değil!*" diyerek uyarmıştır.⁴⁶ Asım Bey "Tezvirçiler ve Tahrikçiler" adlı bir başka köşe yazısında

⁴³ "SC Fırkası Lideri Kendi Eli İle Kendi Programını ve Prensibini Yıkıyor", *Vakit*, 9 Eylül 1930; Ayrıca Hükümet yanlısı Akşam gazetesinin şu beyanatı dikkat çekicidir: "*İzmir'i kurtaran ve bu fırkayı yapan reisler henüz berhayat iken gene İzmir'de taşlandı! İzmir'le beraber, bir milletin varlığını kurtarmak gibi muazzam bir eser İzmir'in ta içinde sığırın altına sığmayacak kadar büyük gelmedi mi? Tarihimizin ibretlerle dolu bir noktasındayız, dikkat!*" bk. "Bir Noktanın İyice Anlaşılması Lazımdı", Akşam, 10 Eylül 1930; İsmet Paşa'nın İzmir'de kendisine yapılanlara ve söylenenlere çok içerlemiştir; bk.. Can Dündar, *Salih Bozok'un Anıları*, Can Yayınları, İstanbul, 2013, s.1401-141.

⁴⁴ Olayın görgü tanığı ABD Büyükelçisi Joseph W Grew anılarına şunları kaydetmiştir: "*Balıkesir ve Manisa'ya yaptığı kısa ziyaretlerde halkın yine coşkun sergi gösterisi ile karşılandı. İstasyonların birinde küçük bir köylü çocuğa verdiği söylede 'Türkiye'nin belkemiği olan köylünün acıları büyüktür' dedi ve bunları teker teker anlattı. Fethi Bey, bu küçük çocuğa 'Köylünün geleceği, partinin geleceğidir' şeklinde cevap verdi.*" bk. Josep Grew, *Gazi ve İsmet Paşa Çalkantılı Dönem*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005, s.180-181; Fethi Bey'in, Meclis'teki konuşmaları için bk. TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 21, D 3, 2 Ekim 1930, s.37; *Vakit*, 3 Ekim 1930; *Hakimiyet-i Milliye*, 3 Ekim 1930; *Cumhuriyet*, 3 Ekim 1930.

⁴⁵ Aynı Nüşhada Fethi Bey'in Salihli ve Balıkesir gezilerine dair bilgiler verilmiştir; bk.. *Vakit*, 11 Eylül 1930 (Ek-3); *Vakit*, 12 Eylül 1930; Özalp, a.g.e, s.45; Hasan Rıza Soyak, bu gezilerle ilgili olarak anılarına düşüğü not için bk.Soyak, *age*, s.422.

⁴⁶ *Vakit*, 13 Eylül 1930; "Üçüncü Şahıs", *Vakit*, 15 Eylül 1930; Son Posta, Son Havadis, Halkın Sesi, Hizmet ve Yeni Asır gibi gazetelere yapılan adli kovuşturmalar için bk. Sperco, *age*, s.173; Grew, *age*, s.177; Yetkin, *age*, s.179; Son Posta sahibi ve mesul müdürü Selim Ragıp Bey'in tutuklanması ve İzmir gazetecilerinin takibi hakkındaki haber için bk. *Hakimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1930; "Fethi Bey, Gazetecilerin Tevkifatını Protesto Ediyor", *Cumhuriyet*, 15 Eylül 1930; Olaylar karşısında Atatürk, "*Bu üzüntüümü, akan kanlar ve yok olan yaşamlar şiddetlendirmiştir. Bu gibi saldırılar, kışkırtıcıları Cumhuriyet yasalarının kovuşturulmasından doğal olarak kurtulamazlar*" demiştir; bk..

İzmir olaylarının hukuksal boyutuna değinmiştir. İzmir’de olayları çıkaranların birtakım tahrikçilerden oluştuğu, Balıkesir Valisi Özdemir Salım Bey ile Bursa Valisi Fahrettin Bey aleyhinde yapılan bazı yayınların buna örnek gösterilecek düzeyde olduğunu vurgulamıştır. Yazının devamında Cumhuriyet idaresinde herkesin siyasi hürriyet hakkına sahip olduğu, bundan ötürü herkesin istediği fırkaya taraf olabileceği ancak başkalarının da siyasi görüşlerine anlayış gösterilmesi gerektiğine değinilmektedir. Aynı zamanda liderlerin fırkacılık faaliyetlerine giriştiğinde dikkat etmesi gereken husus kendine taraftar toplamaya çalışırken memleketin huzuru için kanunlara, nizamla ve usullere riayet etmelidir ifadesi yer almaktadır. Makalenin sonunda ise tahrik olaylarının devam etmesi halinde mahkemelerin harekete geçeceğini ifade eden Us, cümlelerine;

“Cumhuriyet kanunları dairesinde yapılan intihaplarda herkesin kendi reyini serbestçe istimal etmesi bir hak aynı zamanda bir vazifedir. Fakat hiçbir kimsenin serbestçe rey ve kanaatini izhar etmek yahut kendi fırkası hesabına değil vatandaşların reylerini kazanmak için başkalarının hukuk ve haysiyetlerine tecavüz etmesi müsamaha ile görülemez.”

düşüncesiyle son vermiştir.⁴⁷ Asım Us’un Mülkiye yıllarındaki birikiminin olayları yorumlama gücüne nasıl katkı sağladığını ve bunu da iktidar partisini kollamak için nasıl kullandığını yazılarında görmek mümkündür.

İzmir hadisesinden sonra Türk demokrasisini yeni bir sınav beklemekteydi. 1930 Belediye seçimleri ilklerin yaşanacağı bir seçim olacaktı. Nitekim kadınlar ilk defa oy kullanacak aynı zamanda ilk defa bir seçim tek dereceli olarak yapılacaktı. 3 Nisan 1930 tarihinde yürürlüğe giren Belediye Kanunu bu seçimlerde uygulanacaktır.⁴⁸ Us, 1930 yılının Eylül’ünde başlayıp Ekim’in yirmisinde bitirilmesi planlanan yerel seçimlerde CHF’ye oy verilmesi yönünde yayınlar yaparak, kaleminin ustalığını konuşturmuştur. Söz konusu yıllarda âdetâ

Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s.607.

⁴⁷ “Tezvirçiler ve Tahrikçiler”, *Vakit* 20 Eylül 1930; Yaşanan olaylardan sonra Fethi Bey, Gümüşhane Mebusu olmuş, mazbatasını 25 Eylül 1930’da verilmiş ve 27 Eylül’de yemin merasimi gerçekleşmiştir; bk. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Cilt 21, D 3, 25 Eylül 1930, s.8; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Cilt 21, D 3, 25 Eylül 1930, s.30.

⁴⁸ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Cilt 17, D 3, 20 Mart 1930, s. 71-168; *TBMM Zabıt Ceridesi*, D.3, C. XVII, 22 Mart 1930.; *TBMM Zabıt Ceridesi*, D.3, C. XVII, 24 Mart 1930. Belediye İntihaplarında rey sahibi olmak için bk. *TBMM Zabıt Ceridesi*, C, 18, D.3, 3 Nisan 1930, s.7; *T.C. Resmi Gazete*, Sayı, 1471, Kanun no: 1580, 14 Nisan 1930, s.8826; Kadınların seçimlere katılması için Afet İnan büyük bir mücadele vermiştir; bk.. Anı İnan, *Afet İnan*, s.104-105; SCF’nin parti programının ikinci maddesinde bir dereceli seçim usulü ve kadınların seçime katılma hakkının müdafaası yer almaktadır; bk.. Us, *age.*, s 124; İhsan Güneş, “Serbest Cumhuriyet Fırkası”, *Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Araştırma Merkezi, 2020, s.1-4.

Vakit ve Us, CHF'nin seçim propagandasını üstlenmiştir. “Halk Fırkası, Halkın Fırkasıdır. Reyinizi Ona Veriniz”, “CHF Memleketin En Temiz ve Kıymetli Evlatlarından Seçtiği Namzetlerini Size Takdim Ediyor, Reylerinizi Onlara Veriniz!”, “İstanbul’un Kurtuluş Gününde Onu ve Seni Kurtaranlara Rey Ver” gibi başlıklarla seçim propagandasına başlamış ve seçmen kitleyi etkilemeye çalışmıştır⁴⁹ *Vakit*, CHF'nin adaylarını fotoğrafları ve kısa özgeçmişlerine yer vererek halka tanıtmaya yoluna gitmiştir.⁵⁰

Seçimlerde dikkat çeken bir diğer husus ise SCF'nin milletvekili ve belediye seçimlerinde azınlıkları aday göstermesi ve bu durumun CHF çevresinin tepkisine neden oluşudur. Özellikle Fethi Bey'in azınlık aydınlarını davet ederek, onlarla adaylık konusunda görüşmeler yapması eleştirilere yol açmış ve Fethi Bey bu eleştirilere yanıt olarak İstanbul'da ekalliyetlerin aday gösterilmesinin Cumhuriyet esaslarına ve kanunlarına uygun olduğunu söylemiştir. Ancak SCF'nin bu tutumu, siyasal havanın olumsuz olarak kendisine dönmesine yol açmıştır. SCF'nin Rum, Ermeni ve hatta Yunanlılardan mebus çıkardığı ve onlarla iş birliği içinde olduğu söylentileri yayılmaya başlamıştır.⁵¹ Seçim başladıktan sonra da Us ve gazetesi, yeni parti aleyhinde yayınlarını sürdürmeye devam etmiştir. *Vakit*'in 6 Ekim 1930 tarihli nüshasında, SCF mensuplarının rey kazanmak için “Serbest Fırka Gazi'nin Fırkasıdır” gibi söylemlerle halkı kandırmakta olduğu, yeni partinin pusula renklerini CHF'ninkine benzeterek halkın yanlış oy vermesini amaçladıkları bilgisine yer verilmiştir. Aynı sayıda SCF'nin aday belirlerken azınlıklara yer vermesini

⁴⁹ *Vakit*, 21 Eylül 1930; *Vakit*, 24 Eylül 1930; “Belediye İntihabatında Reyinizi CHF namzetlerine veriniz” bk. 28 Eylül 1930; *Vakit*, 5 Ekim 1930; *Vakit*, 6 Ekim 1930; Hasan İzzettin Dinamo seçimlere yönelik şunları anılarına yazmıştır: “...Hele Serbest Fırkanın seçime girmesinden sonra, bütün eski kılıç artıklarıyla yeni müritler meydana dökülmüş, Serbest Fırkanın bir üyesi gibi görünerek serbestçe toplantılar yapmışlar, ne kalabalık olduklarını kendileri de görmüş, moralleri yükselmişti”; bk. Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal Barış*, Tekin Yayınevi, Cilt 4İ İstanbul, 2010, s.197.

⁵⁰ *Vakit* 'in kadınlara yönelik propagandası ise şöyle olmuştur: “Hanımlar! “Hanınlar! Belediye intihabatına iştirak ediniz, Reylerinizi halk fırkasına veriniz! Çünkü Halk fırkası, kadınlara hürriyet ve insan gibi yaşamak hakkını vermiştir.” Halk fırkası kadınlara: yönelik söylemi için bk. *Vakit*, 5 Ekim 1930; Adaylar için ayrıca bk. *Hakimiyet-i Milliye*, 5 Ekim 1930; Akşam, 6 Ekim 1930; SCF'nin yerel yöneticilerinin mesleklere göre dağılımı için bk. Derviş Kılıçkaya, “Serbest Cumhuriyet Fırkasının Toplumsal Tabanı ve Cumhuriyet Halk Fırkası”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 8, Sayı 15, (Bahar 2012), s14

⁵¹ Yetkin, *age*, s.190; Grew ise anılarında şunları yazmaktadır: “Fethi Bey'in milletvekili ve belediye seçimlerinde azınlıklara da seçimlere katılma hakkı verilmesine ilişkin demeci İsmet Paşa'yı destekleyenlerce itiraza uğradı.” bk. Grew, *age*, s.174-175; İhsan Sabri Balkaya, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Arşiv Belgelerine Göre 1930 Belediye Seçimleri*, Güneş Vakfı Yayınları, 2006, s.106; Abdülhamit Avşar, *Serbest Cumhuriyet Fırkası, Bir Partinin Kapatılmasında Basının Rolü*, Kitabevi, İstanbul, 1998, s.150-152.

“Serbest Fırkanın Namzetleri” adlı köşe yazısında eleştirmiştir. Makalede “*Serbest Fırkacılar her ne pahasına olursa olsun fazla rey kazanmak için İstanbul’daki ekalliyetleri kendi taraflarına celbetmek istemişler, bunun için Rumlardan, Ermenilerden, Musevilerden de müteaddit namzet göstermişlerdir*” ifadeleriyle fırkanın aday belirlemede aceleci davrandığı, bir murakabe iddiasıyla ortaya çıkan partinin İstanbul gibi bir yerde belediye başkanlığı için seçim listelerinin ilan edildiğinde adayların bundan haberdar olmadığı bilgisi yer almaktadır. Yazının devamında Doktor Rıfat Bey’in, *Vakit* gazetesine geldiği, kendisinin Halk Fırkasına mensup olduğu ancak SCF’den aday gösterildiği bildirmiştir. Aynı zamanda Hukuk Fakültesi öğretmenlerinden Yusuf Ziya Bey ve Osmanlı Bankası sabık müdürü Keresteciyan Efendi de ilan edilen adaylığı ile ilgili bilgisinin olmadığı ve Ziya Bey’in adaylığı kabul etmeyeceği beyan edilmiştir. Yazının sonunda ise Us “*bahusus bu kadar gafilane tertip edilen bir liste içerisine Rumlardan, Ermenilerden ve Musevilerden kimselerin hüviyetleri kim ve vaziyetleri ne olduğunu sormak daha fazla bir zaruret ve ihtiyat vazîfesi değil midir*” şeklinde eleştiride bulunmuştur.⁵² “SCF Gözünü Açsın” adlı bir başka makalesinde de bazı adayların Milli Mücadele’ye düşman levanten ruhlu olmaktan ileri gelmediğini, bu gibi kimselerin “*bele bir kere onları yıkalım, sonra bunların icabına bakarız!*” dediklerini belirtmiştir.⁵³ Azınlık adaylara yönelik yayınlarına devam eden *Vakit*, “Okuyun ve İbret Alın, SCF Namzedi Halkın İhtiyaçlarını Şehir Meclislerinden Evvel Yunan Ocağında Konuşuyor!” adlı haberde, Eski Osmanlı Mebusu ve SCF Belediye Namzedi Osfanidis Efendinin bir fotoğrafına yer verilmiştir. Fotoğrafın altında, bu şahsın Venizelos’un Ankara’ya ziyaretini haber alır almaz Yunan Başkanını ziyaret ettiği ve İstanbul’daki Rumların vaziyeti hakkında kendisine bilgi verdiği, Beyoğlu’ndaki Rumların gizli komitesi olan Yunan Ocağına katıldığı ve İstanbul’dan Pire’ye hareket eden Patrikhane Hukuk Müşaviri İsyarî Efendi tarafından Atina’ya götürülmek üzere Rumların görüşlerini içeren mazbataya imza attığı bilgisi yer almaktaydı.⁵⁴ “SCF Namzedi Pantazidis Kimdir?” başlığı altında ise Robert Kolejinde okurken Yunanistan lehine yapılan gösterilerde en önde yer aldığı, yatağının başucunda Yunan bayrağı olduğu ve “megalo idea”

⁵² Mehmet Asım, “Serbest Fırkanın Namzetleri”, *Vakit*, 6 Ekim 1930; *Vakit*, 8 Ekim 1930; SCF’nin listesinde yer alıp, adaylığından bilgisi olmayanlar için bk. “Serbest Fırkayı Tenkit”, *Hakimiyeti Milliye*, 7 Ekim 1930; “Yusuf Ziya Bey Tekzip Ediyor”, *Akşam*, 6 Ekim 1930; “Serbest Fırkanın Namzetleri Arasında Gayrimüslimler de Vardır”, *Cumhuriyet*, 5 Ekim 1930.

⁵³ *Vakit*, 7 Ekim 1920; Sürt Mebusu Mahmut Bey de SCF listelerinde azınlıkların olmasını, Osmanlı Devleti’nin son dönemdeki ıslahat çabalarına benzeterek başkalarına hoş görünüp içeriği memnun ederek bir yere varılmak istenen davranışta samimiyet olmadığını “Gayri Müslim Türkler” adlı yazısında dile getirmiştir; bk. *Hakimiyet-i Milliye*, 14 Ekim 1930.

⁵⁴ *Vakit*, 14 Ekim 1930; Yetkin, *age*, s.191.

için çalışan Rum spor kulübünün başına geçtiği anlatılmaktaydı.⁵⁵ İlginç olan şudur ki, Asım Bey'in yeni fırkayı Meclis içerisinde sadece murakabeyi sağlayan bir parti olarak görmesidir.

SCF'nin seçimlerde beklenmedik şekilde halkın desteğini almaya başlaması CHF tarafında panik havasının yaşanmasına neden olmuştur. Ancak Vakit, SCF'lilerin mesele çıkarmak için asılsız şikâyetle bulunduklarına dair haberler ile kamuoyunu etkilemeye çalışmıştır.⁵⁶ 7 Ekim'de Fethi Bey, muhalif gazetelere seçmenlerine yönelik baskı ve şiddet uygulandığı yönünde beyanatta bulunmuştur. Oysa ki *Vakit*'e göre söylenenlerin aksine Üsküdar'da SCF'liler CHF'lilere saldırarak üç kişiyi dövmüşlerdi.⁵⁷ Üsküdar Kaymakamı İzzet Bey'in Halk Fırkasına ait pusulaları gizlice sandığa atarken tıbbiyeli gençler tarafından görüldüğü ve yakalandığı gazetede yalanlanmaktaydı.⁵⁸ Vakit'e göre muhalif basın seçimi gölgelemeye ve lekelemeye çalışmaktaydı. Asım Us, gazetesinin ileriki nüshalarında da çizdiği karikatürler ile SCF'nin genel niteliklerini anlatmaya devam etmiştir. Vakit'in 10 Ekim 1930 tarihli nüshasında SCF'nin işaretleyicisi olmak üzere sol cenahta SCF ve sağ tarafta da CHF sandığı

⁵⁵ *Vakit*, 17 Ekim 1930; CHF yanlısı Anadolu gazetesinin Azınlıklar aleyhinde yaptığı haberler için bk. Alev Gözcü, *Serbest Cumhuriyet Fırkasının Siyasal Söylenleri Işığında İktidar-Muhalefet İlişkisi ve Kamuoyu*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006, 97-98.

⁵⁶ Seçimden kısa bir süre sonra Aydın, Ayvalık, Balıkesir, Kastamonu, Kırıkkale ve Rize'de SCF'liler mülki amir ve memurların baskısına maruz kaldıklarına yönelik şikâyetlerde bulunmuşlardı. İllerden gelen şikâyet için bk. Günver Güneş, "Serbest Cumhuriyet Fırkasının Aydın'da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimi Üzerine Oluşan Tartışmalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 25, S.39,2006, s.132-140; Serap Taşdemir, "Serbest Cumhuriyet Fırkasının Ayvalık Teşkilatlanması ve 1930 Yılı Belediye Seçimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi - ÇTTAD*, Cilt XIX, Sayı 39, Güz 2019, s.626; Okan Ceylan, "Kırklareli İlinde Serbest Cumhuriyet Fırkası: Parti Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 54, 2021, s.472-473.

⁵⁷ Asım Us, Musevilerin neden memnuniyetsiz olduklarını anlayamadığını köşe yazısında şöyle ifade etmektedir: "Dünkü nüshamızda münderiç Kırklareli'nden gelen bir telgrafa nazaran orada Museviler Serbest Fırkacıların lehine temayül göstermişlerdir. Belediye intihabatında Musevilerin bu vaziyetlerini mantıkî surette tabhîl etmek çok zordur; çünkü itiraf etmek lâzım gelir ki Lozan sulhünden beri Türkiye Cumhuriyeti budutları dâhilinde Museviler Rumlarla Ermenilerden daha ziyade idarî teshîlâtılarına mazhar olmuşlardır. Rumlarla Ermeniler hakkında albalin zarureti neticesi olarak kabul ve taibik edilmiş olan birtakım kayıtlardan Museviler hariç tutulmuşlardır. Buna rağmen Musevilerin Rumlarla Ermenilerden daha fazla gayri memnun görünmeleri hakikaten hayret edilecek bir şey değil midir?" bk. "Kazanamayacaklarını Anlayınca", *Vakit*, 8 Ekim 1930; "İntihabata Katiyen Müdahale Edilmemiştir. Serbestçiler Kaybedince Bu Teraneyi Tutturuyorlar." Başlıklı haberde Hakimiyeti Milliye, İzmir'de kanlı ve çirkin bir başlık altında SCF'li sarhoş birinin polis memurunu yaraladığı haberini vermiştir; bk. *Hakimiyet-i Milliye*, 12 Ekim 1930; *Akşam*, 8 Ekim 1930; *Cumhuriyet*, 7 Ekim 1930.

⁵⁸ *Vakit*, 9 Ekim 1930; Ayrıca şiddet olayları için bk. "Gürültülü Bir Gün", *Vakit*, 11 Ekim 1930; "Ortalığı Karıştırmaya Çalışanların Hep Aynı Adam Olduğu Tespit Edildi", *Vakit*, 12 Ekim 1930.

çizilmiştir. Sol sandığın altında sarıklılar, fesliler ve azınlıklar resmedilirken CHF tarafında memur, işçi kısacası modern insanlar tasvir edilmiştir. Karikatürün altında da “Efendiler bu tarafa! Görün biz de ne güzideler var!” denilmekteydi. Asım Bey burada SCF’nin sol parti olmakla birlikte, laiklik karşıtlarının sığınağı olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Aynı nüshada SCF adına propaganda yapanlardan Kürt Kadri ismindeki bir hamalın, Halk Fırkası için;

“Ağrı Dağı’nda kardeşi kardeşe kırdıran fırkaya mı rey vereceksiniz? dediği, Hasköy’de de propaganda yapmak için görevlendirilmiş bir Yahudi gencin bağırıp çağırırken yanına oturtulan Laz Hüseyin’in üstünden ruhsatsız silah taşıdığı”

halka duyurulmuş; birkaç gün sonra da Kasımpaşa seçim bölgesinde kalabalık bir grubun yeşil bayrakla gezdiği belirtilmiştir.⁵⁹ Seçim sonucunda CHF 35. 934, SCF ise 12.813 oy almıştır.⁶⁰

Mehmet Asım, seçim sonuçlarını İzmir üzerinden değerlendirmiştir. “İzmir İntihabı” adlı köşe yazısında memnun olduğu ve olmadığı hususlara değinmiştir. SCF’nin 9.960 oy ile İzmir’de seçim kazanmasının Halk Fırkasının bu kadar oy kaybetmesi anlamına geldiğini, bu duruma üzülmekten ziyade ağladığını, mütareke yıllarında İzmir’in üzücü maceralara sahne olduğunu ve buranın Yunanlardan nasıl alındığı ortadayken İzmirlilerin SCF’ye nasıl oy verdiklerine şaşırdığını anlatmıştır. Yazısında ayrıca “İsmet Paşa Hükûmetinin CHF Hükûmeti olduğunu hiç düşünmediler mi?” diyerek İzmirlileri eleştirmiştir. Daha sonraysa Samsun’a değinen Asım Bey;

“Samsun gibi Gazinin Anadolu’da ilk ayak bastığı bir şehirde bile ekseriyet alabilirdi. Bunlardan müteessir ve mütahayyir olmazdık. Fakat bütün Milli Mücadele devrinin hedefi ve timsali olan İzmir’de bugünkü netice olmamalı idi! O güzel ve münevver İzmir şehrinde Müdafaa-yı Hukuk Cemiyetinin mevlüdü olan C.H Fırkası kazanmakla beraber bu kadar fazla rey kaybetmemeliydi!”

sitemiyle yazısını sonlandırmıştır.⁶¹

Asım Bey, köşe yazıları ve karikatürleriyle yeni fırkayı eleştirmeye devam etmiştir. 1 Kasım 1930’da Gazi’nin Meclis açılış konuşmasından kesitler alarak makalesinde İsmet Paşa’ya ve Hükûmetine övgüler yağdırmış aynı zamanda

⁵⁹ Aynı haberde “*para ile tutulan sümmettedarik SCF hatipleri ve propagandacıları ilk günlerde bir kısım cabil halkı vergileri kaldıracak, herkes serbest olacak, gibi gülünç ve boş vesilelerle kandırabiliyorlardı.*” yazmaktaydı; bk.. “Karşı Fırkacılar Polis Memuruna Dayak Atmaya Kalkıştılar”, *Vakit*, 10 Ekim 1930 (Ek-4); “Bu Yeşil Bayrağı Çeken Kim”, *Vakit*, 14 Ekim 1930; Fatih’te Bazı Hadiseler Oldu”, *Vakit*, 15 Ekim 1930.

⁶⁰ *Vakit*, 20 Ekim 1930; *Hakimiyeti Milliye*, 20 Ekim 1930; *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1930;

⁶¹ Mehmet Asım, “İzmir İntihabı”, *Vakit*, 21 Ekim 1930.

ilerleyen günlerde Cumhuriyet ve inkılabın beka ve selameti için fırkalarda (fırkadan kasıt SCF'dir) ıslahat yapılacağını dile getirmiştir. Özellikle Gazi'nin fırka içlerine samimi olmayan ve gizli amaçları olan kişilerin girdiğine işaret ederek bunlara karşı kesin önlemler alınacağı ifadelerine dikkat çekmiştir. Söz konusu nüshada Asım Us, SFC'yi eleştiren bir karikatüre yer vermiştir. Karikatürde, Fethi Bey terler içinde önde giderken omuzunda ve elinde iple bağlı dosyalar bulunmaktadır. 13 Mebus, 15 Dosya. Meclis'te 13 Mebusu bulunan yeni fırka, Hükûmeti tenkit için on beş büyük dosya hazırlamıştır denirken, Ah iki mebusumuz daha olsaydı hicivciye Meclis'te hararetli tartışmaların olacağı çizgilerle ifade edilmiştir.⁶² Us'un özellikle seçimlerde İzmir'de SCF'nin propagandasını yapan Zeynel Besim Bey'in *Hizmet* gazetesinden "Hizmetçi" olarak bahseden ve gazete sahibinin elinde bir çingirakla etrafındaki üzgün insanları toparlamaya çalıştığı bir karikatürü dikkat çekicidir. Karikatürün üstünde "*Hizmetçi İzmir'e Dönünce, Pek Yana Yakıla Yazdığı Makalede Neler Yumurtladı?*" yazmaktaydı.⁶³ Burada üzerinde durulması gereken *Hizmet* gazetesinin seçim boyunca yalan yayın yaparak, halkı SCF etrafında toplamaya çalışmasıydı.

SCF'lilerin seçimlere yönelik şikâyetleri aylarca hatta dönem tanıklarının ölümüne kadar sürmüştür.⁶⁴ Gümüşhane Mebusu Fethi Bey, 15 Kasım 1930'da "belediye seçimlerine karıştırılan fesat ve yolsuzluklar hakkında Dâhiliye Vekilinden izahatta bulunmasına dair" bir önerge vermiştir. Vakıt, bu durumu "Fethi Bey'in İstizah Takriri Meclis'te Çok Hararetli Münakaşalara Sebep Oldu"

⁶² Mehmet Asım, "Gazi'nin Nutku Önünde", *Vakit*, 2 Kasım 1930 (Ek-5); *Vakit*, 3 Kasım 1930; TBMM *Zabıt Ceridesi*, D 2, Cilt 22, 1 Kasım 1930, s.2-4; Tartışmalar için ayrıca bk. "Halk Fırkasının Dünkü İçtimasında Dahiliye Vekili Şükrü Kaya İzahat Verdi", *Vakit*, 14 Kasım 1930;" Bugün Fethi Bey'e Cevap Verilecek", *Vakit*, 15 Kasım 1930.

⁶³ *Vakit*, 11 Kasım 1930. (bk. Ek-6)

⁶⁴ Ağaoglu Ahmet, Gazi'ye bütün ülkede Samsun Valisi gibi yasalara uyan memurlar olmasa, bize ağlamak düşerdi diyerek aslında ülkede yasalara uyan memurlar olsaydı seçimlerin dörtte üçünü kazanacaklarını üzümlerle ifade etmiştir; bk. Dinamo, *age*, s.163-166; Ahmet Ağaoglu kendi hatıralarında Edirnelilerin on bin imzalı protestoname hazırladıklarını dile getirmiştir; bk. Ağaoglu, *age*, s. 93; Hasan Rıza Soyak ise anılarına "Adana'da gündüz ve gece nümayişler esnasında, iki taraf: kabrolsun nidalarıyla birbirlerine girmişler, asayişî temin etmeye çalışan polislerden birçoğu yaralanmış ancak ordu birliklerinin müdahalesiyle sükûn iade edilmişti" şeklinde not düşmüştür; bk. Soyak, *age*, s.418; Ahmet Hamdi Başer anılarına şunları yazmıştır: "Hakikaten vazîyetin Ankara'da ve bilhassa memleketin İzmir, İstanbul, Samsun gibi belli başlı merkezlerde aldığı şekil, bu gibi endişelere bak verdirecek mahiyettedir. Belediye intihaplarında Halk Fırkasının kazanması için her şey yapıldı."; bk. Ahmet Hamdi Başer, *Atatürk'e Üç Ay*, Ankara, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1981, s.15-16; Süreyya İlmen, *Zavallı Serbest Fırka*, İstanbul, 2015, s.72-78.

başlığıyla manşet yapmıştır.⁶⁵ Fethi Bey, Gazi'yi karşısına almamak için kısa bir süre sonra yani 17 Kasım 1930'da partisinin feshi için Dâhiliye Vekâletine bir dilekçe göndermiştir.⁶⁶ *Vakit*, aynı gün büyük puntolarla "Serbest Cumhuriyet Fırkası Kendi Kendini Lağvetti" haberiyle bir dönemin sonuna geldiğini büyük bir mutlulukla kamuoyuna duyurmuştur. Aynı sütunlarda Fethi Bey'in kendisine gelen mektupları birer belge olarak gördüğü, bu mektuplara inandığı ve arkadaşları tarafından kandırıldığı ve CHF'lilerin bu durumu şaşkınlıkla karşıladığı bilgilerine yer verilmiştir. Asım Us'ta hatıralarında Atatürk'ün SCF'nin oyları ile cumhurbaşkanı seçilmek istemediğini, gönlünün Halk Fırkasından yana olduğunu belirtmektedir.⁶⁷

SCF'nin kapanmasından kısa bir süre sonra 23 Aralık 1930'da İstanbul'da bulunan Erbilli Şeyh Esat'ın müritlerinden Şamdan Mehmet, Sütçü Mehmet ve Derviş Mehmet isimli üç esrarkeş Manisa'dan Menemen'e yol almış ve Hükümet meydanında yeşil bir bayrak etrafında topladıkları kalabalıkla şeriatı ilan ettiklerini açıklamışlardı. Olayı bastırmaya gelen genç öğretmen Asteğmen Mustafa Fehmi Kubilay, Bekçi Hasan ve Şevki vurularak şehadet mertebesine erişmişlerdi. Kısa sürede bölgede sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bu olay Cumhuriyet ve onun inkılaplarına yapılan irticai bir saldırı olarak Meclis'e taşınmıştır. Olaylardan bir gün sonra yaşanan hadiseyi *Vakit*, "Şeriat İsterim! Menemende Bir Mürtedi Beş Müsellah Arkadaşı İle Birlikte Halkı Ayaklandırmak İstedi" adlı bir habere yer vermiştir.⁶⁸ Ertesi günse Mehmetçik'in süngülü silahla şeriat isteyen bir grubu kontrol altına aldığını gösteren bir fotoğrafa yer verilmiştir. Fotoğrafın üstünde "Menemen Hadisesi, Bu İşle Alakadar Olarak Menemende 25, Manisa'da 10 Kişi Tevkif Edildi" bilgisi yer almaktaydı. Aynı nüshada Asım Bey'in "Menemen'de İrtica Hareketi" adlı makalesini görmek mümkündür. Makalede, Manisa tarafında Nakşibendi şeyhliği yapan Derviş Mehmet'in yanına aldığı külahlı ve cüppeli beş silahlı kişi ile Menemene geldiği, meydana halkı Cumhuriyet aleyhinde kışkırtarak Anadolu'nun köşesinde bir 31 Mart Vakası çıkarmak istediği anlatılmıştır.

⁶⁵ Detaylı bilgi için bk. *TBMM Zabut Ceridesi*, Cilt 22, Devre 3, 15 Kasım 1930; *Vakit*, 16 Kasım 1930.

⁶⁶ Hilmi Uran, *Hatıralarım* (1908-1950), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s.199-202; İhsan Sabri Balkaya, *Fethi Okyar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s.334-336.

⁶⁷ Us, *Gördüklerim*, s.125; "Dağılan Fırka, Siyasi Hayatımızda Tam 100 Gün Yaşamış ve Bu Müddet Zarfında Memleket İçin Yaşayan Gizli Maksatları Yanıltıp Meydana Vurdurmak Sureti İle Vatana Cidden Hizmet Etmıştır.", *Vakit*, 18 Kasım 1930; *Vakit*, 20 Kasım 1930.

⁶⁸ Detaylı bilgi için bk. *Taba Toros Arşivi: TT-640547*; *BCA*, 30.10.0.0/8.48.9; *BCA*, 30.18.1.2/16.83.11; *BCA*, 30.18.1.2/ 17.1.1; *Vakit*, 24 Aralık 1930; *Milliyet*, 24 Aralık 1930; 25 Aralık 1930; Eyüp Öz, *Menemen Olayı ve Türkiye'de Mehdilik*, Numan Yayıncılık, 2007, s.92-98.

Yazının devamındaysa isyancılar kör ve cahil bir yılanla benzetilerek, olay yerine nasihat vermeye gelen Ragıp Kubilay ismindeki aydın bir öğretmenin başı kesilmek suretiyle “*inna fetahnaleke*”⁶⁹ yazılı bir bayrağa başı takıldığı aynı zamanda hadisenin gelişimi detaylandırılmıştır. Us, mürtecilerin çok cahil olmakla beraber bir plan çerçevesinde hareket ettiklerini ifade ederek yazısını, “*Hadiseyi müteakip Manisalı bazı kimseler ile birtakım memurların adliyece tevkif edilmiş olduklarına bakılırsa meselenin beş altı kişiye muhasıs bir şey olmadığı, oldukça dallı ve budaklı bir mahiyette bulunduğu istidal edilebilir.*” şeklinde sonlandırmıştır.⁷⁰ Diğer bir yazısında da küçük gibi görünen olayların büyük olayları tetikleyeceğini insan anatomisinden örnekler vererek açıklayan Asım Bey, Cumhuriyet kanunlarının hiçbir kimsenin dinine ve ibadetine karışmadığını, sabah namazını hür bir şekilde kılan cemaatin mürteciler tarafından isyana teşvik edildiğini, olay yerine gelen aydın öğretmeni öldürmenin hangi din ve şariat kaidesiyle açıklanabileceğini isyan ederek ifade etmiştir. Makalenin en ilginç kısmı isyanın Fethi Bey’in SCF’si ile ilişkilendirilmesidir. Belediye seçimlerinde yeşil bayrak çekilerek, din perdesi altında propaganda yapıldığı söylemleri SCF’lilerce reddedilmiştir. Yazının sonundaysa mürtecilerin dinsizlik propagandasıyla Hükûmet aleyhinde olarak silahlı kolluk kuvvetlerine saldıracak kadar cesaretli olduklarından ve bunun içindir ki vaziyeti çok iyi anlayıp ciddi tedbirler almanın öneminden bahsetmiştir.⁷¹

Vakit, gelişmeleri kamuoyuna sığağı sığağına duyurmaya devam etmiştir. Menemen hadisesini gerçekleştirenler en ağır cezayı alana kadar da olayı gündemde tutmaya çalışmıştır. Yeni yıla girilirken irtica meselesi Meclis’e

⁶⁹ *İnna fetahnaleke* Kur’ân-ı Kerim’de Fetih Suresi’nin ilk ayetidir; tercümesi “*Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik*” şeklindedir.

⁷⁰ Asım Us, “Menemen’de İrtica Hareketi”, *Vakit*, 25 Aralık 1930; “Manisa ve Menemende İdarci Örfiye”, *Vakit*, 31 Aralık 1930.

⁷¹ Mehmet Asım, “Vaziyet Ciddidir”, *Vakit*, 26 Aralık 1930; Ayrıca bk. “Bir Haftaya Kadar Artık Fes Giyilecek. Müslümanlık Yeniden Dirilecek, Bu Sözleri Hadiseden Bir Hafta Evvel Bir Cevizci Kadın Sarf Etmiştir.” *Vakit*, 27 Aralık 1930; “Menemenden İlk Mektup ve Resim”, *Vakit*, 28 Aralık 1930; “Derviş Mehmet Menemene Giderken: Halife Abdülmecit Hudutta Bizi Bekliyor! Diye Bağırır”, *Vakit*, 30 Aralık 1930; Bir diğer yazısında Manisa’dan gelenlerin Menemenli Şeyh Esat’ın evinde örgütlendiklerini belirterek, Gazi’nin, Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa’ya yolladığı mektuptan kesitlere yer vermiştir. Özellikle Gazi’nin Derviş Mehmet alçağının Kubilay’ın başını bir koyun gibi keserken etrafına toplananların bu duruma el çırpmalarını iğrençlik olarak nitelendirmiştir; bk.. Mehmet Asım, “Kubilay Bey’in Başı Kesilirken Alkış Tutan Memenemliler Kimlerdir, Bu Şeni Hareketi Niçin ve Nasıl Yaptılar? *Vakit*, 29 Aralık 1930. “Vatan İşinde Vazifeszizlikler” adlı bir yazısında da Jandarma Komutanı Fahri Bey ve Kaymakam Cevat Bey’in tevkif edilmesinin Hükûmetin olaya ciddiyetle nasıl baktığını, iki yetkilinin birlikte hareket etmemesinin kusurlu olduğunu anlatmıştır; bk. *Vakit*, 31 Aralık 1930; Hikmet Çetinkaya, *Kubilay Olayı ve Tarikat Kampları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1995, s.20-23.

taşınmış Meclis'te hararetli tartışmalar yaşanmıştır. Meclis'te yaşananları “Örfi İdare Kararnamesi, Meclisin Dünkü Celsesinde Müttefikın Kabul Edildi” manşeti ile halka duyurmuştur. Asım Bey, sadece Meclis içinde değil Meclis dışında yaşanan gelişmeleri de manşetlerine taşımış, gazetesinde Kubilay için bir araya gelen öğretmenlerin beyanlarından kesitler sunmuştur.⁷² Us, irtica hadisesinden sonra gazetesinde, halkı aydınlatmaya yönelik yazılar yazmış, şeyhlik ve tarikat gibi teşkilatların – Şeyh Sait İsyanını örnek göstererek-İslamiyet ve Cumhuriyet’e nasıl zarar verdiğini, Sultan Selim, Eyyubiler ve Fatımiler döneminden kesitler sunarak ele almıştır. Türkiye sınırları içinde kurulan ilk tekkelerin, İran’a bağlı olarak kurulduğunu ve bunların da Şiilik faaliyeti ile Osmanlı Devleti’ni yıkmaya çalıştığını bunun üzerine Sultan Selim’in İran’a sefer düzenlediğini okuyucuya hatırlatmak istemiştir. Bütün tekkelerin bir tarikat liderinin emrine bağlı olduğuna ve insanların kolayca kandırılıp siyasi maksatlara alet edildiğine işaret etmiş ve kalemiyle halkı uyarmaya çalışmıştır.⁷³

İki aydır yaşananları detaylandıran gazete, Sıkıyönetim Komutanı Fahrettin (Altay) Paşa ile Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya’nın tetkiklerini ve tespitlerini ilerleyen nüshalarında da kamuoyu ile paylaşmıştır. Bu bağlamda Menemen’de olay mahallinde 300 kişi olduğu ancak bunlardan bir kısmının ciddiyetsiz bir vaziyette olayı izledikleri, diğer kısmının da tasvipkâr görünmedikleri tespit edilmişti. Cumhuriyeti koruma kanunu kapsamında seyrüsefer, toplantı, gazete ve risalelerin neşri konusunda kısıtlamalar getirilmişti. Asım Bey, Vakıf’e verdiği bir röportajında, Bozkır ayaklanmasını çıkaran Zeynel Abidin’in, 31 Mart Vakasını çıkaran Derviş Vahdet’in, Bitlis’te isyan eden Sait Ali’nin, şeyhlik ve müritlik adı altında isyan ettiklerini, bunların Nakşibendi tarikatına bağlı olarak isyan çıkarmış olduklarını ve hepsinin cezalandırıldığını, son isyanda da Nakşibendi tarikatı meselesi olduğunun kesinleştiğini ifade etmiştir. Vakıf, 9 Ocak 1931 tarihli nüshasında “İstanbul’da Dün İki Şeyh Daha Tevkif Edildi” haberi altında Şeyh Esat’ın Mehmetçik tarafından tutuklu fotoğrafına yer vermiştir. Fotoğrafın üstünde bir çerçeve içerisinde Şeyh Esat, “ağır hastayım, ölüm döşeginde fena yaptım, böyle kanlı işlere karışmayacaktım” diyor ifadesi yer almıştır. Vakıf’ta, yakalanıp Menemen’e gönderilen sivillerin fotoğrafına yer verilmezken şeyhlerin fotoğrafına yer verilmesi dikkat çekicidir.⁷⁴ Asım Bey şeyhlik konusunu karikatürleri ile işlemeyi de ihmal etmemiştir. 12 Ocak’ta

⁷² *Vakıf*, 2 Ocak 1931; *TBMM Zabıt Ceridesi*, D 3, Cilt 24, 1 Ocak 1931, s.2.

⁷³ “Şeyhlik ve Müritlik”, *Vakıf*, 3 Ocak 1931.

⁷⁴ *Vakıf*, 7 Ocak 1930; *Vakıf*, 8 Ocak 1930; *Vakıf*, 9 Ocak 1930; *Vakıf* 9 Ocak 1931; *Vakıf* diğer gün ise Menemen’e gönderilen Şeyh Hüsnü ve Hafız Nuh’un fotoğrafına yer vermiştir; bk.. *Vakıf*, 10 Ocak 1931; Hulusi Sabri Efendi için bk. *Vakıf*, 11 Ocak 1931.

yayımlamış olduğu bir karikatürde şeyhin ayaklarına kapanan zavallı bir durumda olan müridi tasvir etmiştir. Karikatürün hemen yanında;

“güya manevi saadete erişmek için ellerinde ne kadar maddi saadet vasıtası varsa almaktan çekinmezler. Müritler sadece şeyhler için çalışırlar. Onlar için ekerler, biçerler, mahsullerini alıp şeyhlerine götürürler. Yahut eşkiyalık ederler, yol keserler”

yazmaktaydı.⁷⁵ Aynı nüshada Sabri Etem’in “Şeyhler Bu Memlekette Neler Yaptılar” makalesine yer verilerek konunun halk tarafından çizgilerle ve yazı dili ile kolayca anlaşılması sağlanmıştır.⁷⁶ 15 Ocak 1931’de başlayan yargılamalar, 5 Şubat 1931 tarihine kadar sürmüş ve *Vakit*, bu süre zarfında tarikat lideri ve müritlerinin beyanatlarını neşretmiş ve halkı gelişmelerden detaylı bir şekilde haberdar etmiştir. 4 Şubat 1931 tarihli nüshasında da “Mahkumlar Nasıl İdam Edildi” başlığı altında sabaha karşı Kubilay’ın başının kesildiği yerde 28 kişinin idam edildiği bilgisine yer verilmiştir.⁷⁷ 1931 yılının ikinci ayı bu şekilde sonlanırken, Asım Bey’in, 3. dönem milletvekilliği süresince Meclis’te “Başvekil İsmet Paşa Hazretleri Tarafından Vaki Beyanatın Tasvibi Hakkında” verdiği önerge dışında hiçbir faaliyette bulunmadığı ve döneme ilişkin konuşma yapmadığı tespit edilmiştir.⁷⁸ Netice itibarıyla Us’un, siyasi kariyeri süresince basın yayın hayatından kopmadığı; aksine CHF’nin ve Hükümetin bir sözcüsü olarak bu alanlardaki çabalarını daha da arttırdığı görülmüştür.

Sonuç

Gazeteler, tarihin günü gününe kayıt altına alındığı kimi zaman belge ve anıların eksik yanlarını tamamlayan görece de olsa tarihsel araştırmalar. Vakit Us’un yaşam öyküsü, kültürel birikiminin bir yansıması özetle onun kişiliğinin bir aynasıdır. Asım Us, Millî Mücadele’nin hemen hemen her evresinde yer almış, mücadelenin hukuksal boyutunu ve haklılığını Mülkiye yıllarındaki birikimi sayesinde gazetesinin köşesine ve manşetine taşımıştır. İmparatorluğun dağılışına cumhuriyetin kuruluşuna tanıklık etmiş her zaman Cumhuriyet’in kurucu kadrolarının yanında yer almıştır. Meclis içerisinde pek aktif olmadığı ancak dönemin siyasi ve kültürel olaylarını aydınlatmada Türk basınının önde gelen isimleri arasında yer aldığı gibi iktidarın önemli sözcülerinden biri olma fırsatına malik olduğu ifade edilebilir. Cumhuriyet ideolojisine sıkı sıkıya bağlı kalmış birbirini izleyen devrimlerin destekçisi ve ilk uygulayıcılarından biri

⁷⁵ *Vakit*, 12 Ocak 1931. (Ek-7)

⁷⁶ Aynı yer.

⁷⁷ İdam edilen isimler için bk. “İdam Mahkumları Sabaha Karşı Asıldılar”, *Vakit*, 4 Şubat 1931; Ayrıca bk. *Milliyet*, 4 Şubat 1931; *Hakimiyet-i Milliye*, 4 Şubat 1931; *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1931; *TBMM Zabut Ceridesi*, D 3, Cilt 25, D 3, 2/5 Şubat 1931.

⁷⁸ *TBMM Zabut Ceridesi*, Cilt 20, D 3, 2-17 Haziran 1930, s.10.

olmuştur. 1928 yılında gerçekleşen Harf İnkılabı'nın önemini halka anlatan ve bu uğurda gazetesinde yeni harflerin kullanılmasına yönelik dersler açan da bizzat kendisidir. Karikatür ve yazıları ile olayları ve kavramları açık ve anlaşılır hale getirerek Harf İnkılabının uygulanma safhasına katkı sağladığı söylenebilir. Vakıf, halkı aydınlatmada âdeti bir okul görevi üstlenmiştir. Cumhuriyet ideolojisine sıkı sıkıya bağlı olan Asım Bey, Reisicumhur Atatürk'e ve Başvekil İsmet Paşa'ya yakınlığından dolayı ilk gelişmeleri gazetesinde duyurma imkânı bulmuştur. Zira SCF'nin kurulacağını ilk açıklayan Asım Bey'in gazetesi Vakıf olmuş ve Atatürk'ün bu haberi kendisine dikte etmesi ona olan güvenini göstermektedir. Yeni partinin kurulmasına rağmen Atatürk'e olan bağlılığı sürmüş her seferinde CHF Hükûmeti'nin icraatlarını överek taraf olduğunu her daim belli etmiştir. Yavuz-Havuz davasında İsmet Paşa'nın yanında yer alması, aynı şekilde köşe yazılarına ve karikatürlerine SCF'yi tabanını ve programını taşıyarak SCF'lileri eleştirilmesi bunun örneklerindendir. Özellikle Menemen hadisesini Cumhuriyet'e yapılan bir suikast ve irticai bir olay olarak görmesi ve hadiseyi sürekli gündemde tutması manidardır. Us'un, olayı ele alırken, halkı aydınlatmak için Osmanlı'dan ve dört halife devrinden örnek vermesi nasıl bir bilgi birikimine sahip olduğunu göstermektedir. Karanlık bir olay olan Menemen hadisesinde Vakıf, halkı bilgilendiren ve karanlıktan aydınlığa açılan bir pencere görevini üstlenmiştir. Hülâsa Vakıf ve Us, Türk basın ve siyasi tarihine önemli izler bırakmıştır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

30.18.1.1/6.38.1.

30.10.0.0/31.173.9.

490.1.0.0/435.1804.1.

30.10.0.0/78.519.5.

30.10.0.0/8.48.9

30.18.1.2/16.83.11.

30.18.1.2/ 17.1.1.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Yıldız Perakende Evrakı Müfettişlik ve Komiserlik Tahrirâtı (Y. PRK. MK.)

1-8, H-21-11-1295.

The National Archives of The United Kingdom Foreign Office (TGNA FO)

R 7036/7036/44.

Taba Toros Arşivi, Marmara Üniversitesi, İstanbul (TT)

TT514496.

TT561750.

TT-640547

Resmî Yayınlar

ÖZTÜRK Kazım (1993) *Parlamento Tarihi*, Cilt 3, D 2, (1923-1927), TBMM Yayınları, Ankara.

GÜNEŞ İhsan (2001) *Parlamento Tarihi*, Cilt 2, D 5, (1935-1939), Ankara.

BİNARK İsmet (2004) *Parlamento Tarihi*, Cilt 5, D 6, (1939-1943), Ankara.

YILDIRIM Sema-ZEYNEL B. Kemal (2010) *TBMM Albümü*, Cilt 1, (1920-1950), Ankara.

TBMM Zabıt Ceridesi

(1927) Cilt 1, D 3, 5 Kasım.

(1928) Cilt 2, D 3, 26 Ocak.

(1928) Cilt 5, D 3, 1 Kasım.

(1930) Cilt 17, D 3, 20 Mart.

(1930) Cilt 18, D,3, 3 Nisan.

(1930) Cilt 21, D 3, 2 Ekim.

(1930) Cilt 22, D 2, 1Kasım.

(1930) Cilt 22, D 3, 15 Kasım.

(1931) Cilt 25, D 3, 2/5 Şubat.

(1931) D 3, Cilt 20, 2-17 Haziran.

(1930) *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 1471, Kanun no: 1580, 14 Nisan

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

(2002) *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, Cilt 1, (1923-1930), Ed. Mete TUNÇAY, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

(2006) *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, ATAM, Ankara.

ADIVAR Halide Edip vd (1984) *İzmir'den Bursa'ya*, Atlas Kitapevi, İstanbul.

----- (2017) *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Can Yayınları, İstanbul.

AĞAOĞLU Ahmet (2011) *Serbest Fırka Hatıraları*, İletişim Yayınları, İstanbul.

AĞAOĞLU Samet (1972) *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri*, İstanbul.

AKBAYAR Nuri - KOLOĞLU Orhan (1996) *Gazeteci Bir Aile Us'lar*, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara.

ATAY Falih Rıfki (2007) *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul.

- AVŞAR Abdülhamit (1998) *Serbest Cumhuriyet Fırkası, Bir Partinin Kapatılmasında Basının Rolü*, Kitabevi, İstanbul.
- AYDEMİR Şevket Süreyya (1969) *Tek Adam*, Cilt 3, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- (1966) *İkinci Adam*, Cilt I, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- BALKAYA İhsan Sabri (2005) *Fethi Okyar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- (2006) *Serbest Cumhuriyet Fırkası Arşiv Belgelerine Göre 1930 Belediye Seçimleri*, Güneş Vakfı Yayınları.
- BAŞER Ahmet Hamdi (1981) *Atatürk'le Üç Ay*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ankara.
- BAYKAL Hülya (1990) *Türk Basın Tarihi (1831-1923)*, Afa Matbaacılık.
- BAYRAK Orhan (1994) *Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü, (1831-1993)*, Kül Yayınları, İstanbul.
- BENGİ Hilmi (2020) Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957), *Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s.1-4.
- BULUT Sedef (2017) Tetkiki Mezalim Heyetinin Faaliyetleri *Sakarya Meydan Muharebesi Ve Haymana Uluslararası Sempozyumu*, Ankara, s.297-308.
- CEYLAN Okan (2021) Kırklareli İlinde Serbest Cumhuriyet Fırkası: Parti Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 54, s.472-473.
- ÇAPANOĞLU Münir Süleyman (1962) *Basın Tarihine Dair Bilgiler ve Hatıralar*, Hür Türkiye Dergisi Yayınları, İstanbul.
- ÇETİNKAYA Hikmet (1995) *Kubilay Olayı ve Tarikat Kampları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- DEMİREL Ahmet (2013) *Tek Partinin İktidan*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- DİNAMO Hasan İzzettin (2010) *Kutsal Barış Kutsal İsyan Cilt 4*, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- DİRİK K. Doğan (2016) *Vali Paşa Kazım Dirik*, Güner Yayınevi, İstanbul.
- DÜNDAR Can (2013) *Salih Bozok'un Anıları*, Can Yayınları, İstanbul.
- ELLİSON Grace (1999) *Ankara'da Bir İngiliz Kadını*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- EMRENCE Cem (2014) *Serbest Cumhuriyet Fırkası: 99 Günlük Muhalefet*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- GEZGİN Hakkı Süha (2005) *Edebi Portreler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- GÖZCÜ Alev (2006) *Serbest Cumhuriyet Fırkasının Siyasal Söylemleri Işığında İktidar-Muhalefet İlişkisi ve Kamuoyu*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

- GRASSİ Fabio L. (2009) *Atatürk*, Doğan Kitap, İstanbul.
- GREW Josep (2005) *Gazi ve İsmet Paşa Çalkantılı Dönem*, Örgün Yayınevi, İstanbul.
- GÜNEŞ Günver (2006) Serbest Cumhuriyet Fırkasının Aydın'da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimi Üzerine Oluşan Tartışmalar, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 25, Sayı 39, s.132-140.
- GÜNEŞ İhsan (2020) Serbest Cumhuriyet Fırkası, *Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s. 1-4.
- GÜRSOY Yaşar (2011) *Atatürk ve Can Yoldaşı Nuri Conker*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- HUYUGÜZEL Ömer Faruk (2010) Tanin, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 39, İstanbul, s.565-567.
- İLMEN Süreyya (2015) *Zavallı Serbest Fırka*, İstanbul.
- İNAN Afet (1989) *Atatürk'ten Mektuplar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- (2015) *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- İNAN Arı (2005) *Afet İnan*, Remzi Kitap Evi, İstanbul.
- İNÖNÜ İsmet (2014) *Hatıralarım*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- (2017) *Defterler (1919-1973)*, YKY İstanbul.
- İNUĞUR Nuri (1988) *Türk Basımında İz Bırakanlar*, Der Yayınları, İstanbul.
- KARAOSMANOĞLU Yakup Kadri (2016) *Vatan Yolunda*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KILINÇKAYA M. Derviş (2012) Serbest Cumhuriyet Fırkasının Toplumsal Tabanı ve Cumhuriyet Halk Fırkası, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 8, Sayı 15, s. 3-18.
- KISAKÜREK Necip Fazıl (1999) *Babıali*, Cilt 19, Büyük Doğu Yayınları.
- KOÇAK Cemil (2006) *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KOLOĞLU Orhan (1992) *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Basın*, İletişim Yayınları, Ankara.
- KÖNİ Hasan (1991) Harf Devriminin Önemi Üzerine, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt VII, Sayı 21, s. 493-497.
- KUTAY Cemal (1980) *Üç Devirde Bir Adam*, Tercüman Yayınları, İstanbul.
- MİKUSCH Dagobert Von (2009) *Avrupa ile Asya Arasındaki Adam*, Örgün Yayınevi, İstanbul.

- MÜCELLİDOĞLU Ali Çankaya (1968) *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Cilt 3, Mars Matbaa, Ankara.
- NASAKİ Emine Gürsoy (2015) *Serbest Fırka Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul.
- OKYAR Fethi (2017) *Serbest Cumhuriyet Fırkası Hatıraları*, Örgün Yayınevi, İstanbul.
- OKYAR Osman - SEYİTDANLIOĞLU Mehmet (2017) *Atatürk, Okyar, Çok Partili Türkiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ORAL Fuat Süreyya (1968) *Türk Basın Tarihi, (1919-1965)* Cilt 2, Yeni Adım Matbaası, Ankara.
- ÖZBEY vd Mustafa (2016) *Mütareke Dönemi Basını*, Minel Yayınevi, Ankara.
- ÖZ Eyüp (2007) *Menemen Olayı ve Türkiye’de Mehdilik*, Numan Yayıncılık.
- ÖZKAYA Yücel (1994) Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın 1927 İstanbul ve Sonraki Gezileri, *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 4, Sayı 14, s.185-212.
- ÖZTOPRAK İzzet (1981) *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- ÖZTÜRK Selahattin (2020) Hakkı Tarık Us (1889-1956), *Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Araştırma Merkezi, s.1-7.
- - HACİİSMAİLOĞLU Abdurrahman M (2000) Hakkı Tarık Us, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 42, İstanbul, s. 188-189.
- PAYASLI Volkan (2020) Asım Us ve Vakit: Milli Mücadele Yıllarına Dair Genel Bir Değerlendirme (1919-1920), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XXXVI, Sayı 102, s.201-254.
- (2020) Mehmet Asım Us, *Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s.1-8.
- SATI Sevgi (2019) *Asım Us’un Milletvekilliği Döneminde Yakın Tarihimizin Önemli Olaylarına Bakışı (1927-1950)*, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- SOYAK Hasan Rıza (2016) *Atatürk’ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- SPERCO Willy (2001) *Mustafa Kemal Atatürk*, Çev. Zeki ÇELİKKOL, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- ŞİMŞİR Bilal (2012) *Lozan Günlüğü*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- TAŞDEMİR Serap (2019) Serbest Cumhuriyet Fırkasının Ayvalık Teşkilatlanması ve 1930 Yıl Belediye Seçimleri, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt XIX, Sayı 39, s.613-634.
- TOPUZ Hıfzı (1973) *100 Soruda Türk Basını*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- TUNÇAY Mete (1981) *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Yurt Yayınları, Ankara.

- TURGUT Hulusi (2015) *Kılıç Ali'nin Hatıraları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- URAN Hilmi (2017) *Hatıralarım* (1908-1950), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- US Asım (2012) *Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım*, Kitabevi, İstanbul.
- (2012) *Hatıra Notları*, Kitabevi, İstanbul.
- VARLIK Bülent (1985) Mütareke ve Millî Mücadele Basını, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s.1202.
- YALMAN Ahmet Emin (1997) *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Cilt 1 (1888-1922), İstanbul.
- YETKİN Çetin (1997) *Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

Sürelî Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Milliye

Milliyet

Son Posta

Vakit

Ekler

Ek-1 *Vakit*, 23 Ağustos 1930.

Ek-2 *Vakit*, 4 Eylül 1930.

Ek-3 *Vakit*, 11 Eylül 1930.

Ek-4 *Vakit*, 10 Ekim 1930.

Ek-5 *Vakit*, 2 Kasım 1930.

Ek-6 *Vakit*, 11 Kasım 1930.

Ek-7 *Vakit*, 12 Ocak 1931.